

Τό ιστορικό τῆς 6ης παραγράφου τοῦ κειμένου «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καί ὁ λοιπός Χριστιανικός κόσμος» *

Τό κείμενο μέ τίτλο «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον», ὅπως ὑπογράφηκε ἀπό τούς Προκαθημένους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν στήν Γενεῦη (Ἰανουάριο 2016), κυρίως οἱ πρῶτες ἐνότητες, ἀπό τήν 1^η μέχρι τήν 6^η ἐνότητα, ἰδιαίτερος δέ ἡ τελευταία αὐτή ἐνότητα (6^η), ἦταν ἐκεῖνο πού προκάλεσε ἔντονες συζητήσεις στήν «Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο», πού πραγματοποιήθηκε τόν Ἰούνιο τοῦ 2016 στό Κολυμπάρι τῆς Κρήτης. Οἱ ἐνότητες αὐτές ἀποτελοῦν τό προοίμιο τοῦ κειμένου, πάνω στό ὁποῖο στηρίζεται ἡ ὅλη κατεύθυνσή του.

Στό προοίμιο αὐτό γράφεται ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, θεμελιώνει τήν ἐνότητά της στήν ἴδρυσή της ἀπό τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστό καί τήν κοινωνία στήν Ἁγία Τριάδα καί τά Μυστήριά της. Ἡ ἐνότητα αὐτή ἐκφράζεται διά τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς καί τῆς πατερικῆς παραδόσεως καί βιώνεται μέχρι σήμερα. Οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι προέβησαν τόν ὑφιστάμενο δεσμό μεταξύ τῆς ὀρθῆς πίστεως καί τῆς μυστηριακῆς κοινωνίας καί ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει εὐθύνη γιά τήν ἐνότητα καί τήν οἰκουμένη της ἀποστολή. Ἔτσι, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καλλιεργοῦσε πάντοτε τόν διάλογο «ὑπέρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως» «μετά τῶν ἐξ αὐτῆς διεστῶτων».

Οἱ διάλογοι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ τόν «λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον» ἀποβλέπουν στήν ἀπωλεσθεῖσα ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν μέ βάση τήν πίστη τῆς παραδόσεως τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, κατά τήν ὄντολογική της φύση, εἶναι ἀδύνατον νά διαταραχθῆ. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, κατά τό κείμενο τῶν Προκαθημένων πού παραπέμφθηκε στήν Σύνοδο πρὸς συζήτηση, ἀναγνωρίζει τήν ιστορική ὑπαρξη ἄλλων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν «μὴ εὕρισκομένων ἐν κοινωνία μετ' αὐτῆς», ἀλλά πιστεύει ὅτι καί οἱ σχέσεις πρὸς αὐτές πρέπει νά στηρίζονται στήν ὅσο τό δυνατόν ἀπό αὐτές ταχύτερη καί ἀντικειμενικότερη ἀποσαφήνιση τοῦ ὅλου ἐκκλησιολογικοῦ

---

* Προδημοσίευση ἀπό τόν Τόμο γιά τήν «Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο» πού θά ἐκδοθῆ προσεχῶς.

θέματος και ιδιαιτέρως της γενικότερης από αυτές διδασκαλίας περί Μυστηρίων, χάριτος, ιερωσύνης και αποστολικής διαδοχής.

Είναι φανερόν ότι στίς θέσεις αυτές υπάρχει ή έννοια ότι ή Όρθόδοξη Έκκλησία έχει συνείδηση ότι είναι ή Μία, Άγία, Καθολική και Άποστολική Έκκλησία, αλλά συγχρόνως αναγνωρίζει και τήν ιστορική όνομασία άλλων Χριστιανικῶν Έκκλησιῶν και Όμολογιῶν, οί όποίεσ διέστησαν «έξ αὐτῆς». Επίσης, παρατηρεῖται ή έννοια ότι ή ένότητα της Όρθοδόξου Έκκλησίας στηρίζεται στον ἄρρηκτο δεσμό μεταξύ της όρθῆς πίστεως και της μυστηριακῆς κοινωνίας, ή ένότητά της αὐτή είναι αδύνατον νά διαταραχθῆ, αλλά ταυτόχρονα ὑποστηρίζεται ότι ή Όρθόδοξη Έκκλησία ἀγωνίζεται για τήν ένότητα όλων τῶν Χριστιανικῶν Έκκλησιῶν και Όμολογιῶν, ἀρκεῖ οί ίδιες νά ἀποσαφηνίσουν τό ὅλο ἐκκλησιολογικό θέμα.

Τό κείμενο αὐτό ἔχει μιά ιστορία, ἀφοῦ εἶχε καταρτισθῆ από διάφορες Προπαρασκευαστικές Συνοδικές Έπιτροπές, ἐγκρίθηκε στήν Γ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη στήν Γενεύη τό 1986, ἐνῶ στήν Ε΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Έπιτροπή τοῦ 2015 στήν Γενεύη συγχωνεύθηκε μέ τό ἄλλο κείμενο μέ θέμα «Όρθόδοξη Έκκλησία και ή οἰκουμενική Κίνησις», μέ ἀποτέλεσμα νά ἀπομακρυνθοῦν πολλά θετικά σημεῖα. Τό τελικό κείμενο ἐγκρίθηκε από τήν Σύναξη τῶν Προκαθημένων τόν Ίανουάριο τοῦ 2016 στήν Γενεύη και παραπέμφθηκε στήν «Άγία και Μεγάλη Σύνοδο» στήν Κρήτη για τήν τελική ἐπεξεργασία και ὑπογραφή.

Στήν συνέχεια θά δοῦμε τό πῶς καταρτίσθηκε τό προοίμιο αὐτό τοῦ κειμένου.

1. Τό κείμενο και ή εἰσήγησις τοῦ Γραμματέως τῆς Έπιτροπῆς

Τό κείμενο «Σχέσεις τῆς Όρθοδόξου Έκκλησίας πρός τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον» καταρτίσθηκε, ὅπως προαναφέρθηκε, από τήν Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη (28 Όκτωβρίου-6 Νοεμβρίου 1986).

Κατά τήν Β΄ ἡμέρα τῶν ἐργασιῶν της, και μάλιστα κατά τήν πρωινή Συνεδρίασή της, στήν όποία προήδρευσε ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Μύρων κ. Χρυσόστομος, ἀναγνώσθηκε ή εἰσήγησις τοῦ Γραμματέως ἐπί τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Συνόδου Σεβ. Μητροπολίτου Έλβετίας κ. Δαμασκηνοῦ.

Ό εἰσηγητής στήν ἀρχή ἀνέφερε τά σχετικά μέ τήν ἐτοιμασία τοῦ κειμένου, στήν συνέχεια διάβασε τό κείμενο πού συνέταξε ή Προπαρασκευαστική Έπιτροπή, και ἀκολούθως ἔκανε διάφορες παρατηρήσεις ἐπί τοῦ

κειμένου, ενημερώνοντας τούς εκπροσώπους τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν γιά διάφορα ζητήματα¹.

Τό προοίμιο τοῦ κειμένου πού ἐτοιμάσθηκε πρὸς συζήτηση δικαιολογοῦσε τούς θεολογικούς διαλόγους πού ἔκανε ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μέ τούς ἄλλους Χριστιανούς, κατέγραφε τόν σκοπό τους, τίς δυσκολίες τους καί πῶς πρέπει νά ἀντιμετωπισθοῦν.

Γράφεται:

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνέκαθεν ἦτο εὖνους καί θετικῶς διατεθειμένη πρὸς πάντα Διάλογον. Κατά τά τελευταῖα δέ ταῦτα ἔτη ἐχώρησεν εἰς Θεολογικόν Διάλογον μετά πλείστων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι διά τοῦ Διαλόγου δίδει δυναμικήν μαρτυρίαν τῶν πνευματικῶν αὐτῆς θησαυρῶν πρὸς τούς ἐκτός αὐτῆς, μέ ἀντικειμενικόν σκοπόν τήν προλείανσιν τῆς ὁδοῦ, τῆς ὁδηγούσης εἰς τήν ἐνότητα.

Βεβαίως, ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, διαλεγομένη μετά τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, δέν παραγνωρίζει τās δυσκολίας τοῦ τοιούτου ἐγχειρήματος. Ὅμως δέν στηρίζεται μόνον εἰς τās ἀνθρωπίνας δυνάμεις τῶν διεξαγόντων τούς Διαλόγους, ἀλλ' ἀπεκδέχεται καί τήν ἐπιστάσιαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου, εὐχηθέντος «ἵνα πάντες ἐν ᾧσι» (Ἰω. 17,21).

Διά πάντα ταῦτα ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μένει πιστή εἰς τήν ἀρχῆθεν χαραχθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς γραμμῆν, ὅπως προωθῆ τούς Διαλόγους πρὸς ὅλας τās Ἐκκλησίας καί Ὁμολογίας, παρά τό γεγονός ὅτι κατά τήν διεξαγωγήν τούτων ἀναφύονται πολλαπλαῖ δυσκολίαι, αἱ ὁποῖαι χρήζουν ἐκάστοτε ἰδιαίτερας ἀντιμετωπίσεως.

Πρὸς τούτοις, ἐπιβάλλεται, ὅπως ἀναληφθῆ προσπάθεια συντονισμοῦ τοῦ ἔργου τῶν διαφόρων Διορθόδοξων θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ ἡ ὑπάρχουσα ἄρρηκτος ὄντολογική ἐνότης τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας πρέπει νά ἀποκαλύπτηται καί ἐκδηλώνηται καί ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ τῶν Διαλόγων»².

Στήν συνέχεια ἀναφέρεται στούς διαλόγους «μετά τῶν Ἀγγλικανῶν», «μετά τῶν Παλαιοκαθολικῶν», «μετά τῶν Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλη-

¹ Βλ. Γραμματεία ἐπί τῆς Προπαρασκευῆς τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, Συνοδικά ΙΧ, Γ' Προσυνοδική Πανορθόδοξος Διάσκεψις, 28 Ὀκτωβρίου -9 Νοεμβρίου 1985, Πρακτικά-Κείμενα, Ὁρθόδοξον Κέντρον τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου Σαμπεζύ Γενεύης 2014

² Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 96

σιών», «μετά τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν», «μετά τῶν Λουθηρανῶν», «μετά τῶν Μετερρυθμισμένων».

Στό τέλος ὁ εἰσηγητής ἔκανε καί μερικές παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὸν τίτλο τοῦ θέματος, δηλαδή ἐπὶ τοῦ τίτλου «Σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον», νά γραφῆ «Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας...», ὡς πρὸς τίς προοπτικές τῶν διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, ὡς πρὸς τό θεματολόγιο, ὡς πρὸς τὴν προτεραιότητα συζητήσεως συγκεκριμένων θεολογικῶν προβλημάτων κατὰ τὸν Θεολογικὸν διάλογο, καί ὡς πρὸς τὸν διάλογο μέ τούς Παλαιοκαθολικούς.

Τό ἐνδιαφέρον στήν προκειμένη περίπτωση εἶναι ὅτι ὡς πρὸς τό θεματολόγιο τῶν διαλόγων σέ σχέση μέ τό κείμενο πού καταρτίσθηκε γράφει: «ὡς πρὸς τό θεματολόγιον ὑπῆρξεν ὁμόφωνος ἡ τάσις μεταθέσεως τοῦ κέντρου βάρους κατὰ τὴν "ἐπιλογὴν" τῶν θεμάτων ἀπὸ τὰ "ἐνοῦντα" εἰς τὰ "χωρίζοντα" τὰς ἐν διαλόγῳ Ἐκκλησίας θεολογικά ζητήματα καί δὴ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἐκκλησιολογίας»³.

Στό τέλος τῆς εἰσηγήσεως ἔκανε μιά σημαντικὴ διαπίστωση.

«Βεβαίως, οὐδενὸς διαφεύγει τὴν προσοχὴν ὅτι πάντες οἱ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας διεξαγόμενοι διμερεῖς Θεολογικοὶ Διάλογοι εἰσέρχονται προοδευτικῶς καί σταθερῶς εἰς τὸν κρίσιμον διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν αὐτῶν ἐκκλησιαστικὸν ὄριον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐντάσσονται καί αἱ σοβαρώτεροι θεολογικαὶ δυσχέρειαι τοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδοξίας καί τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἐν ὄψει καί τῶν νέων αὐτῶν προοπτικῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνθαρρύνονται καί εὐρύτερον εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Διάλογον, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία θά ἔδει νά ἀξιοποιήσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν αὐτῆς ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τῆς αὐτοσυνειδησίας της, ἀλλὰ καί διὰ τὴν ὑπεύθυνον ἀξιολόγησιν τῆς μορφῆς τῆς ἐκκλησιαστικότητος τοῦ ἐκτός αὐτῆς χριστιανικοῦ κόσμου. Τοιαύτη ἀξιοποίησις τῆς πατερικῆς καί τῆς κανονικῆς παραδόσεως, ὡς ἐπίσης καί τῆς πρὸς ταύτην συνεποῦς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως, καθίσταται ὁσημέραι ἀναγκαία διὰ τε τὴν ὑπεύθυνον συμμετοχὴν εἰς τούς διμερεῖς καί τούς πολυμερεῖς Θεολογικοὺς Διαλόγους καί διὰ τὴν αὐθεντικωτέραν ἐκκλησιαστικὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, ὡς ἐπίσης καί διὰ τὴν πλέον ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον»⁴.

³ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 101

⁴ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 103

Ἡ παρατήρηση αὐτή ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, γιατί προέρχεται ἀπό τόν Μητροπολίτη Ἑλβετίας Δαμασκηνό, ὁ ὁποῖος ἀσχολήθηκε πολλά χρόνια μέ τούς διαλόγους τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μέ τούς ἄλλους Χριστιανούς καί ἦταν Γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς γιά τήν προετοιμασία τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου.

Τό σημαντικό εἶναι ὅτι χρησιμοποιεῖ προσεκτικό λόγο καί προσεκτικὴ ὀρολογία. Κάνει λόγο γιά Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί τόν «λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον», ὅπως, ἄλλωστε, εἶναι καί ὁ τίτλος τοῦ κειμένου.

Ἔπειτα, ἀναφέρεται στό ὅτι ἐν ὄψει τῶν νέων διαλόγων τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας «πρὸς τόν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον» πρέπει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία νά ἀξιοποιήσῃ τήν ἐκκλησιαστικὴ της διδασκαλία, δηλαδή τήν «πατερικὴ καί κανονικὴ παράδοσή» της, ὄχι μόνον γιά νά ἐπιβεβαιώσῃ τήν αὐτοσυνειδησία της ὅτι εἶναι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καί Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καί γιά τήν ὑπεύθυνη ἀξιολόγησι «τῆς μορφῆς τῆς Ἐκκλησιαστικότητος τοῦ ἐκτός αὐτῆς Χριστιανικοῦ κόσμου». Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μέ τό κείμενο πού ἐτοίμαζε γιά τήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο θά ἔπρεπε νά καθορίσῃ τί εἶναι οἱ Χριστιανοὶ ἐκτός αὐτῆς ἀπὸ πλευρᾶς ἐκκλησιολογίας, σύμφωνα μέ τό πατερικὸ καί κανονικὸ πλαίσιο τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀκόμη, θεωρεῖ ἀναγκαῖα μιὰ τέτοια «ἐκκλησιολογικὴ» ἀξιολόγησι ἀπὸ πλευρᾶς «συνεποῦς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως», προκειμένου οἱ θεολογικοὶ διάλογοι νά γίνωνται μέ συνέπεια, γιά τήν αὐθεντικότερη ἐκκλησιαστικὴ ἐκτίμησι τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν θεολογικῶν διαλόγων, ὅπως ἐπίσης καί γιά τήν «ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τόν σύγχρονον κόσμον».

Ἡ ἐπισήμανσι αὐτῆ τοῦ Μητροπολίτου Ἑλβετίας Δαμασκηνοῦ καί Γραμματέως τῆς Ἐπιτροπῆς γιά τήν προετοιμασία τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου εἶναι καίρια, σημαντικὴ καί ἀποφασιστικὴ. Ἔθεσε τό μεγαλύτερο ἐκκλησιολογικὸ πρόβλημα πού ἀντιμετωπίζει ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς πρὸς τούς θεολογικοὺς διαλόγους, ὅτι δηλαδή πρέπει νά καθορισθῇ ἡ λεγόμενι «ἐκκλησιαστικότητι» τῶν «λοιπῶν Χριστιανῶν».

2. Ἡ συζήτησι ἀπὸ τούς ἐκπροσώπους τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν

Μετά τήν εἰσηγήσι τοῦ Γραμματέως ἀκολούθησε ἐνδιαφέρουσα συζήτησι πού ἔδειχνε τήν ἀγωνία τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν γιά νά διατυπωθῇ στό κείμενο ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησιολογία.

Θά παραθέσω τίς απόψεις τους μέ σύντομες παρατηρήσεις μου.

«**Ο Σεβ. Πρόεδρος** (Μύρων Χρυσόστομος, εκπρόσωπος τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Πατριαρχείου.): Εὐχαριστῶ τόν Σεβ. Γραμματέα διά τήν παρουσίασιν καί τοῦ θέματος καί τοῦ κειμένου τούτου. Ὁμολογουμένως αἱ πληροφορίες, αἱ ὁποῖαι δίδονται εἰς τό πρῶτον μέρος τοῦ κειμένου τοῦ Σεβ. Γραμματέως εἶναι χρήσιμοι διά νά ἡξεύρωμεν πῶς εἰργάσθη ἡ Διορθόδοξος Προπαρασκευαστική Ἐπιτροπή. Αἱ δέ παρατηρήσεις, τās ὁποίας κάμνει εἰς τό τέλος, εἶναι ἀπολύτως χρήσιμοι, διότι μᾶς δίδουν τήν μετά τόν Φεβρουάριον δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν διά τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τῶν Διαλόγων, ὅπου αὐτοί παρουσίασαν ἐξέλιξιν καί ὅπου αὐτοί ἔσχον νεωτέρας συνελεύσεις των. Ἐπομένως, ἔχομεν πλήρη εἰκόνα ἐνώπιόν μας περί τοῦ τί ἔγινε τόσον κατά τήν διάρκειαν τῆς προπαρασκευῆς, ὅσον καί μετά μέχρι τῆς σήμερον»⁵.

Ἀπό τό κείμενο αὐτό φαίνεται ὅτι ὁ Σεβασμιώτατος Πρόεδρος εὐχαρίστησε τόν εἰσηγητή τόσον γιά τίς πληροφορίες πού ἔδωσε μέ τήν εἰσήγησή του γιά τούς διαλόγους τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μέ τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον, ὅσο καί γιά τίς παρατηρήσεις του, μιά ἀπό τίς ὁποῖες εἶδαμε προηγουμένως. Τίς πληροφορίες τίς χαρακτήρισε χρήσιμες, τίς δέ παρατηρήσεις του «ἀπολύτως χρήσιμες», γιά τήν περαιτέρω ἐξέλιξη τῶν διαλόγων. Μέ αὐτήν τήν παρατήρησή του σημείωσε ὅτι ἀπέκτησαν εἰκόνα τῆς ὅλης καταστάσεως.

Στήν συνέχεια ὁ Πρόεδρος πρότεινε «τρία πρακτικά» σημεία γιά τόν τρόπο τῆς διεξαγωγῆς τῶν συζητήσεων στίς Προπαρασκευαστικές Ἐπιτροπές, ἀλλά καί τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο τά θέματα ὀδηγοῦνταν πρὸς τήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο.

Τό πρῶτον σημεῖο πού πρότεινε ἦταν νά διαβάζεται τό κείμενο πού ἀφορᾷ τόν κάθε διάλογο καί νά γίνωνται οἱ σχετικές παρατηρήσεις. Τό δεύτερον εἶναι ὅτι μετά πού οἱ Ἐπιτροπές θά βελτιώσουν τό κείμενο θά πρέπει μέ ἀπόφαση τῆς Ὀλομέλειας, τό κείμενο νά παραπέμπεται στήν «Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον ὀριστικῶς» «ὡς θέμα κεκλεισμένον». Τό τρίτον σημεῖο εἶναι ὅτι, ἐπειδή ὁ διάλογος μέ τούς ἄλλους Χριστιανούς βρίσκεται σέ ἐξέλιξη καί ἐνδεχομένως δέν θά ἰσχύουν ὅταν θά συγκληθῇ ἡ Μεγάλη Σύνοδος, γι' αὐτό ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος «θά ἐξετάσῃ τό σύνολον τῶν διαλόγων καί ἐν τῇ οὐσίᾳ του καί ἐν ταῖς λεπτομερείαις του». Ἔτσι, στό κείμενο πού θά καταρτιζόταν ἀπό τήν Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη ἔπρεπε νά σημειωθῇ:

⁵ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 103

«Τό κείμενον αὐτό, ἀποδεκτόν γενόμενον ἀπό τήν Ὀλομέλειαν, παραπέμπεται εἰς τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον. Ἐπειδή, ὁμως, ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχουν καί περιπτώσεις α,β,γ,δ, ταῦτα προτείνονται πρὸς τὰς Ἐκκλησίας καί καλοῦνται αἱ Ἐκκλησίαι νά τά κοινοποιήσουν καί νά τά προωθήσουν δεόντως»⁶.

Ἀπό αὐτά φαίνεται καθαρά ὅτι τά κείμενα τά ἐπεξεργάζονταν οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί στήν συνέχεια ἀναπέμπονταν «ὡς κεκλεισμένα» θέματα στήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο, ἡ ὁποία ὁμως εἶχε τήν ἀρμοδιότητα νά ἐξετάσῃ τό σύνολο τῶν διαλόγων στήν οὐσία καί τίς λεπτομέρειές του.

Τελικά, αὐτό δέν ἔγινε ἀκριβῶς ἔτσι, διότι καί τά κείμενα συζητήθηκαν στίς Ἱεραρχίες τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πού εἶχαν τήν δυνατότητα νά κάνουν προτάσεις, ἄν καί οἱ περισσότερες προτάσεις δέν μπορούσαν νά περάσουν, λόγω τῆς ἐρμηνείας πού ἔδωσαν στό θέμα τῆς ὁμοφωνίας, ἀλλά οὔτε ἔγινε στήν Σύνοδο τῆς Κρήτης συζήτηση γιά τό ποῦ βρίσκεται ὁ κάθε διάλογος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ «τόν λοιπόν χριστιανικόν κόσμον».

Πάντως, στήν Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Σύνοδο (1986), μετά τήν εἰσηγήση τοῦ Γραμματέως καί τίς παρατηρήσεις τοῦ Προέδρου ἔγινε ἐνδιαφέρουσα συζήτηση, μεταξύ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πάνω στό θέμα τῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καί στόν προσδιορισμό τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν.

Παραθέτω τήν συζήτηση ἀπό τά δημοσιευθέντα Πρακτικά, μέ τίς παρατηρήσεις μου.

«Ὁ Σεβ. Καρθαγένης: (κ. Παρθένιος, ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας): Σεβ. ἅγιε Πρόεδρε, θά ἤθελα πρῶτον κατά καθήκον ἀδελφικόν νά ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας μου εἰς τόν Γραμματέα μας, Σεβ. Μητροπολίτην Ἐλβετίας κ. Δαμασκηνόν. Πραγματικά, αἱ εἰσηγήσεις καί αἱ παρατηρήσεις του μᾶς βοηθοῦν, μᾶς κατατοπίζουν διά τό ὅλον ἔργον καί γενικά αἱ ἀπόψεις του γεννοῦν κίνητρα, τά ὁποῖα διά κάθε Διάλογον εἶναι ὠφέλεια μεγάλη καί δύναται κανεῖς νά εἴπῃ ὅτι τά ἐρωτήματά του εἶναι καί γενικῆς φύσεως γιά ὅλους τούς Διαλόγους, τούς ὁποίους θά ἐξετάσωμεν. Προτοῦ εἰσέλθωμεν εἰς κάθε Διάλογον χωριστά θά ἤθελα νά ἐρωτήσω, ἐάν μπορῶ, λόγω ἑνός κινήτρου τό ὁποῖον δίδει ὁ Γραμματεὺς καί τό ὁποῖον ἀφορᾷ εἰς ὅλους τούς Διαλόγους, νά θίξω ἕν θέμα γενικῆς φύσεως. Τό θέμα αὐτό μέ ἀναγκάζει πολλές φορές νά εἶμαι ἐφεκτικός. Τό σημειώνει ὁ Γραμματεὺς εἰς τήν τελευταίαν παράγραφον τοῦ κειμένου:

⁶ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 103-104

«*Ἐν ὄψει τῶν νέων προοπτικῶν...*». Ὀμιλεῖ περί τοῦ ἐκτός τῆς Ὁρθοδοξίας χριστιανικοῦ κόσμου. Πολλές φορές εἰς ὄλους τούς Διαλόγους μας μέ ὄλους διαλεγόμεθα ὡς πρός ἀδελφούς χριστιανούς. Ὅλοι τό παραδεχόμεθα αὐτό. Ἀλλά διερωτῶμαι: δέν εἶναι καιρός νά θεωρήσωμεν τήν θέσιν μας αὐτήν κάπως πῶς εὐρύτεραν καί κάπως πῶς ἀληθινήν; Ἐχω τήν ἐντύπωσιν ὅτι μερικά ἄλλαι χριστιανικά Ἐκκλησία ἔχουν προχωρήσει ὡς πρός τό θέμα αὐτό. Ἐγώ, ὅταν διαλέγωμαι μέ τούς Ρωμαιοκαθολικούς –εἶναι ἡ κρίσιμος ἐρώτησις– παραδέχομαι ὅτι εἶναι Ἐκκλησία ἢ ὄχι; Εἶναι ἕνα καίριον σημεῖον. Νά ποῦμε τί εἶναι αὐτοί οἱ ἄνθρωποι. Δηλαδή ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἡ μόνη Ἐκκλησία καί ὄλοι οἱ ἄλλοι εἶναι ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας; Ἡ ἔχουν καί αὐτοί κάτι ἀπό τήν Ἐκκλησίαν; Τί εἶναι οἱ Ρωμαιοκαθολικοί καί τί εἶναι αἱ Ἀρχαῖαι Ἀνατολικά Ἐκκλησίαι; Ἐάν παραδεχθῶ ὅτι εἶναι Ἐκκλησία, θά ἀρχίσω νά διαλέγωμαι τουλάχιστον πῶς ἀδελφικά. Ἐάν ὅμως δέν εἶναι Ἐκκλησία, τότε τί γίνεται; Αὐτήν τήν ἀπορίαν ἔχω καί θά ἤθελα κάποια λύσιν. Ὅχι ἀμέσως. Ἀλλά ἀντιμετωπίζωμεν τό θέμα εἰς τούς Διαλόγους μας»⁷.

Διαβάζοντας κανεῖς τίς ἀπόψεις τοῦ Μητροπολίτου Καρθαγένης Παρθενίου, ὁ ὁποῖος μετά ἔγινε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, δεύτερος κατά τήν τάξιν πρεσβεῖα τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, παρατηρεῖ ὅτι μετά ἀπό τίς εὐχαριστίες του γιά τήν εἰσήγησιν τοῦ Μητροπολίτου Ἐλβετίας, πού ἦταν πράγματι ὠφέλιμη, ἔθεσε μιά ἐκκλησιολογική «ἀπορία», ὑπό τύπον ἐρωτημάτων, ἀφήνοντας ὅμως νά καταγραφῆ ἡ ἀποψή του ὡς πρός τήν «ἐκκλησιαστικότητα» τῶν ἑτεροδόξων Χριστιανῶν.

Θέτει τό θέμα τῆς «ἐκκλησιαστικότητος» τοῦ ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Χριστιανικοῦ κόσμου, μέ τόν ὁποῖον γίνονται θεολογικοί διάλογοι. Τόν Σεβασμιώτατον τόν ἐνδιαφέρει νά ὀρισθῆ τί εἶναι οἱ Ρωμαιοκαθολικοί καί τί εἶναι «οἱ Ἀρχαῖες Ἀνατολικές Ἐκκλησίες», δηλαδή οἱ Ἀντιχαλκηδόνιοι, ἢ Προχαλκηδόνιοι ἢ Μονοφυσίτες, ἀφοῦ ὡς Μητροπολίτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας ἔχει συνεχῆ ἐπαφή μέ τούς Κόπτες τῆς Αἰγύπτου.

Σαφέστατα κάνει λόγο γιά «ἀδελφούς Χριστιανούς» καί γιά «Χριστιανικές Ἐκκλησίες» οἱ ὁποῖες ἀπεφάσισαν ὡς πρός τό θέμα αὐτό, ἐννοώντας προφανῶς τούς Ρωμαιοκαθολικούς, ἀφοῦ μέ τήν Β΄ Βατικανή Σύνοδο οἱ Ρωμαιοκαθολικοί προχώρησαν ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἀποκλειστικότητος στήν ἀρχή τῆς περιεκτικότητος, δηλαδή ἔδωσαν ἐκκλησιαστικότητα, ἔστω καί

⁷ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 104-105

έλλιπῆ, στίς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, καί ὀνόμασαν Χριστιανούς ἀδελφούς τούς ἄλλους Προτεστάντες.

Ἔτσι, θέτει τήν «κρίσιμον ἐρώτησιν», πράγμα πού εἶναι «ἓνα καίριον σημεῖον»: «Ἐγώ ὅταν διαλέγωμαι μέ τούς Ρωμαιοκαθολικούς παραδέχομαι ὅτι εἶναι Ἐκκλησία ἢ ὄχι;». «Δηλαδή, «ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ἡ Μόνη Ἐκκλησία καί ὄλοι οἱ ἄλλοι εἶναι ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας;». «Ἔχουν καί αὐτοί κάτι ἀπό τήν Ἐκκλησίαν;».

Προτρέπει δέ ὄλους τούς ἐκπροσώπους τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν νά ἀπαντήσουν στά ἐρωτήματα αὐτά. «Νά ποῦμε τί εἶναι αὐτοί οἱ ἄνθρωποι» καί φυσικά νά γραφῆ κάτι γιά τό θέμα αὐτό στό κείμενο πού ἐτοίμαζαν γιά νά παραπεμφθῆ στήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο πρὸς περαιτέρω ἀπόφαση. Θά ἤθελε «κάποια λύση», ἀλλά τονίζει «ὄχι ἀμέσως».

Δικαιολογεῖ αὐτήν τήν ἐκζήτηση τῆς ἐρωτήσεως γιά τόν καθορισμό τῶν ἄλλων Χριστιανῶν σέ σχέση μέ τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, γιατί μιὰ τέτοια ἀπάντηση θά διευκόλυνε τόν διάλογο μέ τούς Χριστιανούς αὐτούς, γιατί ὅπως λέει: «Ἐάν παραδεχθῶ ὅτι εἶναι Ἐκκλησία, θά ἀρχίσω νά διαλέγωμαι τουλάχιστον πιό ἀδελφικά. Ἐάν ὅμως δέν εἶναι Ἐκκλησία τότε τί γίνεται;».

Εἶναι εὐδιάκριτο ὅτι ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἔχει τήν πεποίθησι ὅτι δέν εἶναι μόνον ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἢ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, ἀλλά στοιχεῖα «ἐκκλησιαστικότητος» ἔχουν καί οἱ ἐκτός τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας Χριστιανοί. Θέτει, ὅμως, τό θέμα, γιατί θέλει νά ληφθῆ μιὰ σχετική ἀπόφασι ἀπό ὄλες τίς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Πάντως ἡ ἀποψή του ἦταν ἐμμέσως θετική, ὅτι, δηλαδή, ὑπάρχουν καί ἄλλες Ἐκκλησίες.

«Ὁ Σεβ. Πρόεδρος: Εὐχαριστῶ ἅγιε Καρθαγένης. Θά ὑπενθυμίσω εἰς τήν Ὀλομέλειαν ὅτι εἰς τήν πρώτην φάσιν τῆς προσυνοδικῆς προπαρασκευῆς μας μεταξύ τῶν θεμάτων μας εἶχομεν καί τό *θεολογικόν θέμα τῆς οἰκονομίας ἐν τῇ Ὁρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ*. Καί τοῦ λόγου ὄντος περί τῆς οἰκονομίας, τήν ὁποίαν δύναται ἢ πρέπει ἢ ἐπιτρέπεται νά ἐφαρμόσῃ ἡ Ὁρθοδοξία πρὸς τούς ἐκτός αὐτῆς, εἶχομεν μίαν μακράν παράγραφον περί τοῦ στοιχείου τῆς ἐκκλησιαστικότητος τῶν μεθ' ὧν διαλεγόμεθα. Ὅπου καί μέ κάποιαν δογματικήν καί θεολογικήν εὐαισθησίαν ἐλέγετο, διατί διαλεγόμεθα, πῶς διαλεγόμεθα καί εἰς ποῖον βαθμόν ἐκκλησιαστικότητος θεωροῦμεν ὅτι εὐρίσκονται οἱ ἀδελφοί μας μεθ' ὧν διαλεγόμεθα. Δυστυχῶς, τό θέμα ἐκεῖνο ἐξέπεσε, ἀλλά τό κείμενον μένει. Ἔχετε δίκαιον νά ἐπισημαίνετε τό θέμα, ἀλλά ἀκριβῶς καί ἡ παρατήρησις τοῦ Γραμματέως μας ἀφορᾷ εἰς τοῦτο. Καί ἡμεῖς νά ἀποκτήσωμεν

συνείδησιν τῆς αὐτοσυνειδησίας μας, ἀλλά καί νά ἐξετάσωμεν ὅσον εἶναι δυνατόν τό στοιχείον τῆς ἐκκλησιαστικότητος, τό ὁποῖον ἀντιπροσωπεύουν οἱ μεθ' ὧν διαλεγόμεθα. Ἴσως θά χρειασθῆ ὄχι εἰς αὐτήν τήν φάσιν πού ὁμιλοῦμεν περί Διαλόγων, ἀλλ' εἰς μίαν προσεχῆ φάσιν τῆς πορείας μας πρός τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον, ὅταν θά περάσῃ ἡ ἡμερησία διάταξις τῶν δέκα θεμάτων, νά ἐπιληφθῶμεν σοβαρῶς καί αὐτοῦ τοῦ θέματος, τό ὁποῖον θά συμπληρώσῃ τήν περί Διαλόγων διατύπωσιν μας ἐν τῷ μέλλοντι»⁸.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως Μητροπολίτης Μύρων Χρυσόστομος, ἐκπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀπάντησε στίς ἀπόψεις τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας μέ εὐστοχο τρόπο. Ὁ ἴδιος ἔχει παρακολουθήσει, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τούς θεολογικούς διαλόγους τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας μέ τούς ἄλλους Χριστιανούς, ὅπως ἐπίσης γνωρίζει καί τήν προετοιμασία τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν γιά τήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο.

Ἔτσι, ἐνημέρωσε αὐθεντικῶς τούς ἐκπροσώπους τῶν ἄλλων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, ὅτι μεταξύ τῶν 100 περίπου θεμάτων πού εἶχαν καταρτισθῆ ἀπό τήν Α Πανορθόδοξο Διάσκεψη στήν Ρόδο τό 1961, εἶχε τεθῆ καί τό θέμα τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπίσης, εἶχε τεθῆ καί τό θέμα τῆς ἀκριβείας καί τῆς οἰκονομίας στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τό ὁποῖο διερευνοῦσε ἀπό πλευρᾶς ἐκκλησιολογίας, τί εἶναι οἱ ἄλλες Χριστιανικές Ὁμολογίες, ἀλλά καί πῶς δεχόμεστε στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τούς ἑτεροδόξους Χριστιανούς, μέ Βάπτισμα ἢ μέ Χρίσμα, πράγμα πού θά δινόταν ἡ ἀπάντησις ἂν ὑπάρχη ἔγκυρο καί ὑποστατό βάπτισμα ἐκτός τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας.

Στό κείμενο αὐτό πού ἐτοιμαζόταν ὑπῆρχε καί «μία μακρά παράγραφος περί τοῦ στοιχείου τῆς ἐκκλησιαστικότητος τῶν μεθ' ὧν διαλεγόμεθα». Στήν παράγραφο αὐτήν ἀντιμετωπιζόταν ὁ βαθμός τῆς «ἐκκλησιαστικότητος» «τῶν ἀδελφῶν» μέ τούς ὁποίους γίνεται θεολογικός διάλογος, καί μάλιστα αὐτό γίνεται «μέ κάποια δογματική καί θεολογική εὐαισθησία».

Δέν ἔχω ὑπ' ὄψην μου τό κείμενο αὐτό καί τήν παράγραφο περί τῆς «ἐκκλησιαστικότητος» τῶν ἑτεροδόξων Χριστιανῶν, ἀλλά φαίνεται σαφῶς ἀπό τούς λόγους τοῦ Σεβασμιωτάτου Προέδρου, ὅτι τό θέμα αὐτό ἐξέπεσε ἀπό τήν θεματολογία τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου: «Δυστυχῶς, τό θέμα ἐκεῖνο ἐξέπεσε, ἀλλά τό κείμενον μένει». Ἡ λέξις «δυστυχῶς» εἶναι χαρακτηριστική. Στήν ἡμερησία διάταξη τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου

⁸ Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 105

πού είχε καταρτισθῆ πέρασαν μόνον «δέκα θέματα», ὄχι ὁμως τό θέμα τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας καί τό θέμα τῆς ἀκριβείας καί τῆς οἰκονομίας στήν Ἐκκλησία. Ἐνα τέτοιο σοβαρό ἐκκλησιαστικό θέμα δέν θεωρήθηκε καλό νά ἀντιμετωπισθῆ στήν Μεγάλη αὐτήν Σύνοδο.

Πράγματι, ὅταν διαβάση κανεῖς τίς ἀποφάσεις τῆς Α' Προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως (Γενεῦῆ 21-28 Νοεμβρίου 1976), θά διαπιστώσῃ ὅτι καθορίσθηκαν τά δέκα θέματα μέ τά ὁποῖα θά ἡσχολεῖτο ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος, καί ἀμέσως μετά ἀπό αὐτά, προσδιορίσθηκαν ὅτι τά δεύτερης προτεραιότητος θέματα θά εἶναι τέσσερα, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τό τί εἶναι Ἐκκλησία καί τί εἶναι ἡ ἀκρίβεια καί ἡ οἰκονομία στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὡς πρός τόν τρόπο τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἑτεροδόξων στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Συγκεκριμένα γράφεται:

« ...ὁμοφώνως ἀποφασίζει:

A. διά τό θεματολογικόν:

1. Ὅπως ἡ ἡμερησία Διάταξις τῆς Ἁγίας καί Μεγάλῆς Συνόδου ἀποτελεσθῆ ἐκ τῶν ἀκολουθῶν δέκα θεμάτων:

α) Ὁρθόδοξος Διασπορά.

β) Τό αὐτοκέφαλον καί τρόπος ἀνακηρύξεως αὐτοῦ.

γ) Τό αὐτόνομον καί τρόπος ἀνακηρύξεως αὐτοῦ.

δ) Δίπτυχα.

ε) Τό ζήτημα τοῦ κοινοῦ ἡμερολογίου.

στ) Κωλύματα γάμου.

ζ) Ἀναπροσαρμογή τῶν περί νηστείας ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων.

η) Σχέσεις Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρός τόν λοιπόν χριστιανικόν κόσμον.

θ) Ὁρθοδοξία καί οἰκουμενική Κίνησις.

ι) Συμβολή τῶν κατά τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς ἐπικράτησιν τῶν χριστιανικῶν ἰδεωδῶν τῆς εἰρήνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καί τῆς ἀγάπης μεταξύ τῶν λαῶν καί ἄρσιν τῶν φυλετικῶν διακρίσεων.

2. Ὅπως ἐκ τῶν λοιπῶν προταθέντων θεμάτων τά συγκρεντρώσαντα κατά δευτέραν προτεραιότητα μείζονα προτίμησιν ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ, ἥτοι τά ἀκόλουθα: Αἱ πηγαί τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, Ἐννοια τῆς Ἐκκλησίας,

Κωδικοποιήσις Ἱερῶν Κανόνων καί κανονικῶν διατάξεων, Οἰκονομία καί ἀκρίβεια, ταῦτα παραπέμπονται εἰς τήν ἰδιαίτεραν μελέτην τῶν ἐπί μέρους Ἐκκλησιῶν προκειμένου ἵνα ἐνδεχομένως τύχῃσι μελλοντικῆς διορθοδόξου ἐξετάσεως».

Ἐπρεπε, λοιπόν, τό θέμα τῆς Ἐκκλησίας καί ὁ βαθμός τῆς «ἐκκλησιαστικότητος» τῶν ἑτεροδόξων νά τεθῆ ἐπισημῶς πρὸς συζήτηση στίς Ἱεραρχίες τῶν κατὰ τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καί ἀφοῦ ὠριμάσει τό θέμα, τότε ἐνδεχομένως νά μελετηθῆ σέ μελλοντική διορθόδοξη συνάντησι.

Ὅμως, τέτοια θεολογική συζήτηση δέν ἔγινε μέχρι τώρα, τοῦλάχιστον στήν Ἑλλάδα, ἀλλά τελικά ἀντιμετωπίσθηκε αὐτό τό θέμα στήν Σύνοδο τῆς Κρήτης, παρά τά ὅσα γράφονταν καί λέγονταν στίς Προσυνοδικές Πανορθόδοξες Διασκέψεις.

Μάλιστα, ὁ Μητροπολίτης Μύρων Χρυσόστομος ἔγραψε ἕνα βιβλίο γιά τήν ἀναγνώριση τῶν μυστηρίων τῶν ἑτεροδόξων καί ἐκεῖ συμπεριέλαβε ὅλο τό ὑλικό καί τίς προσωπικές του θέσεις γιά τό θέμα αὐτό, τό ὁποῖο ἐξέπεσε ἀπό τήν θεματολογία τῆς «Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου».

Πάντως, ὁ Μητροπολίτης Καρθαγένης ἔθεσε ἕνα σοβαρό θέμα: Πῶς γίνονται θεολογικοί διάλογοι μέ τούς ἑτεροδόξους Χριστιανούς, χωρίς νά καθορισθῆ τί ἀκριβῶς εἶναι;

Δυστυχῶς, καί στό θέμα αὐτό ἐπικράτησε μιὰ θεολογική σύγχυση στήν Ἐκκλησία, σύμφωνα μέ ὅσα ἀπεκάλυψε ὁ Γεώργιος Γαλίτης ὁμιλώντας ἀμέσως μετά τόν Πρόεδρο.

«Ὁ Ἑλλογιμ. Καθηγ. Γαλίτης: (Ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων): Σεβ. ἅγιο Πρόεδρε, ὁ ἅγιος Καρθαγένης ἔθιξε ἕν πολύ σημαντικόν θέμα, τό ὁποῖον ἡμποροῦμε νά ὀνομάσωμεν εἰς τήν θεολογικήν γλῶσσαν τό θέμα τῶν ὀρίων τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἕν πολύ μεγάλο θέμα, διά τό ὁποῖο ἔγινε πρὶν ἕνα χρόνον ἕν συνέδριον εἰς τόν χῶρον αὐτόν τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου. Ἀσχολήθηκε τό Θεολογικόν Σεμινάριον τοῦ Σαμπεζύ μέ τούς Διαλόγους τῆς Ἐκκλησίας καί ἕν κεντρικόν θέμα ἦταν καί τά ὅρια τῆς Ἐκκλησίας. Μέ τό θέμα αὐτό ἔχουν ἀσχοληθῆ πολλοί θεολόγοι (Florovsky, Bulgakov, ἕλληνες κλπ.). Θέλω νά παραπέμψω καί εἰς τό θαυμάσιον αὐτό βιβλίον πού ἐλάβαμε ὅλοι καί ἔχει ἕν σχετικόν κεφάλαιον θαυμάσιον. Ἐπί τῆ εὐκαιρία αὐτῆ ἐπιτρέψατέ μου νά συγχαρῶ καί νά ἐκφράσω τήν μεγάλη μου χαρά γιά τήν ὅλη ἐργασία αὐτή, τήν ὁποία παρουσιάζει ὁ Σεβ. Γραμματεὺς στό βιβλίο αὐτό, τό ὁποῖο εἶναι πολύ βοηθητικό καί πληροφοριακό γιά τούς Διαλόγους, ἀλλ' ἐπίσης καί ὡς συλλογή κειμένων σχετικῶν πρὸς τούς Διαλόγους. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς

τό κείμενον, τό ὁποῖον εὐρίσκεται ἐνώπιόν μας, θά ἐπεθύμουν νά εἶπω ὅτι τά στοιχεῖα τά ὁποῖα δίδει ὁ Γραμματεὺς εἰς τό τέλος τῆς Εἰσηγήσεώς του καλόν θά εἶναι καί πρέπει νά ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ἀπό τήν Ἐπιτροπή καί νά συμπεριληφθοῦν εἰς τό κείμενον διά τήν ἀρτιωτέραν παρουσιάσιν του»⁹.

Ἀπό τήν παρέμβαση αὐτή φαίνεται ὅτι ὁ Γεώργιος Γαλίτης, ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἔδωσε σημαντική πληροφορία γιά τό πῶς ἐτοιμαζόταν τό θέμα «περί τῶν ὁρίων τῆς Ἐκκλησίας». Τά ὅσα εἶπε δείχνουν ὅτι διαρκῶς γινόταν συζήτηση καί ἀπό τούς Καθηγητές τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν, ἀλλά καί ἀπό Συνέδρια καί Σεμινάρια γιά τά «ὅρια τῆς Ἐκκλησίας», δηλαδή κατά πόσον ταυτίζονταν τά χαρισματικά καί κανονικά ὅρια τῆς Ἐκκλησίας, καί ἂν ἔξω ἀπό τά «ὅρια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» ὑπάρχουν ἄλλες Ἐκκλησίες.

Προφανῶς, ἀναφέρεται στά κείμενα τῶν Θεολόγων καί στά Συνέδρια στά ὁποῖα ἀναπτυσσόταν ἡ ἄποψη ὅτι δέν ταυτίζονται τά χαρισματικά μέ τά κανονικά ὅρια τῆς Ἐκκλησίας, πού σημαίνει ὅτι ἔξω ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅπως προσδιορίζεται ἀπό τούς κανόνες καί τά δόγματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπάρχουν χαρίσματα.

Φυσικά, ὅπως γράφει ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, τό Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργεῖ καί σέ ὄλους καί στούς ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας «ὡς συνεκτικόν» καί «προνοητικόν»· στούς ἐν Νόμῳ «ὡς ὑποδεικτικόν τῆς παραβάσεως» καί «ὡς φωτιστικόν» τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Χριστοῦ· ἀλλά μόνον στούς ζῶντας κατά Χριστόν ἐνεργεῖ «ὡς υἱοθετικόν», διότι μέ αὐτό γίνονται υἱοὶ τοῦ Θεοῦ· καί σέ αὐτούς πού φθάνουν στήν θέωση ἐνεργεῖ τό Ἅγιον Πνεῦμα «ὡς ποιητικόν σοφίας».

Αὐτό εἶναι γνωστόν σέ ὅλη τήν ἀποστολική καί πατερική παράδοση, ἀλλά στά χαρίσματα καί στόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ἐνεργεῖ τό Ἅγιον Πνεῦμα σέ ὄλους, καί στούς ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας Χριστιανούς, δέν συμπεριλαμβάνεται ἡ μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτό σημαίνει ὅτι τό Ἅγιον Πνεῦμα χαρίζει διάφορα σωματικά καί πνευματικά χαρίσματα στούς Χριστιανούς καί ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά αὐτό δέν συμβαίνει μέ τά Μυστήρια τά ὁποῖα γίνονται στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία πού εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχουν Μυστήρια, ἀλλά ὑπάρχουν διάφορα χαρίσματα.

Ὅποτε, νομίζω ὅτι ὅσοι ἔκαναν λόγο γιά μή ταύτιση κανονικῶν καί χαρισματικῶν πλαισίων, δέν ἐννοοῦσαν τά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας πού γίνονται μέ τά κανονικά πλαίσια μέσα στό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Καί ὅσοι

⁹ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 106

μίλησαν για ταύτιση κανονικῶν καί χαρισματικῶν πλαισίων δέν ἐννοοῦσαν ὅτι τό Ἅγιον Πνεῦμα δέν ἐνεργεῖ καί ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας, δίνοντας διάφορα χαρίσματα, ὄχι ὅμως τήν μυστηριακή ζωή.

Ὁ Γεώργιος Γαλίτης φαίνεται ὅτι συζητᾶ τό θέμα τῶν ὁρίων τῆς Ἐκκλησίας καί ἀποδέχεται τίς ἀπόψεις τῶν θεολόγων πού ἀσχολήθηκαν μέ τό θέμα αὐτό, παραπέμπει σέ ἕνα βιβλίο πού εἶναι ἀποτέλεσμα ἑνός Συνεδρίου καί ἀντιλαμβάνομαι ὅτι τό θέμα τοῦ Συνεδρίου ἦταν ὅτι δέν ταυτίζονται τά κανονικά μέ τά χαρισματικά ὅρια τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπίσης, προτείνει ὅτι ὅσα ὑπεγράμμισε ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς, δηλαδή ὁ Μητροπολίτης Ἑλβετίας Δαμασκηνός, θά πρέπει νά συμπεριληφθοῦν στό κείμενο πού ἐτοιμαζόταν μέ θέμα «Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί ὁ λοιπός χριστιανικός κόσμος» γιά «τήν ἀρτιωτέραν παρουσίαν του».

Συνέχισε τήν συζήτηση ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Περιστερίου Χρυσόστομος:

«Ὁ Σεβ. Περιστερίου (κ. Χρυσόστομος, ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος): Σεβ. ἅγιε Πρόεδρε, πρέπει νά συγχαρῶμεν τόν Σεβ. Γραμματέα. Παρ' ὅλα ταῦτα, ὅμως, θά ἤθελα νά εἶπω ὅτι δέν δύναμαι νά συμφωνήσω πλήρως μέ τήν ἀξιολόγησιν πού κάνει εἰς τούς ἐπί μέρους Διαλόγους. Τό ἐρώτημά μου εἶναι: θά συζητήσωμεν ἐπί τῶν σημείων τῆς ἀξιολογήσεως τοῦ Γραμματέως ἢ ὄχι; Διότι μερικαί τῶν ἀξιολογήσεων αὐτῶν εἶναι σωσταί, μερικαί ἄλλαι ὅμως δέν μᾶς εὐρίσκουν συμφώνους. Εἶναι ἕν γενικόν τό θέμα καί πρέπει νά δοθῇ μία ἀπάντησις»¹⁰.

Ὁ Μητροπολίτης Περιστερίου Χρυσόστομος δέν ἐξέφρασε τήν ἀποψή του γιά τά «ὅρια τῆς Ἐκκλησίας» καί γιά τόν βαθμό «ἐκκλησιαστικότητος» τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν, ἀλλά μέ ἕναν γενικό τρόπο, χωρίς νά δίνη διευκρινίσεις, τόνισε ὅτι πρέπει νά γίνη συζήτηση γιά τίς ἀξιοποιήσεις τῶν διαλόγων, πράγμα πού ἔθεσε στήν εἰσήγησή του ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς, καί ὅτι ἐκεῖνος διαφωνεῖ μέ μερικές ἀξιολογήσεις του. Μάλιστα, τόνισε ὅτι αὐτό εἶναι ἀναγκαῖο θέμα στό ὅποιο «πρέπει νά δοθῇ μία ἀπάντησις».

Ὁ **Πρόεδρος** Μητροπολίτης Μύρων Χρυσόστομος ἔδωσε μία ἐξήγηση ὅτι «ἡ Γραμματεία δέν κάνει ἀξιολόγησιν τῶν κειμένων, ἀλλά κάμνει μία ἀξιολόγησιν καί παράθεσιν τῶν γεγονότων». «Τό κείμενο τοῦ Γραμματέως εἶναι τελείως οὐδέτερον, δέν ἐπηρεάζει τάς συζητήσεις μας αἱ ὅποια θά γίνουν ἐπί τοῦ κειμένου»¹¹.

¹⁰ Ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 106

¹¹ Ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 106

Ἀμέσως μετά ἔλαβε τόν λόγο ὁ ἄλλος ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Μητροπολίτης Δημητριάδος Χριστόδουλος, μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί Πάσης Ἑλλάδος.

«**Ὁ Σεβ. Δημητριάδος** (κ. Χριστόδουλος, ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος): Σεβ. ἅγιε Πρόεδρε, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Καρθαγένης ἔθεσε ἓν πελώριον θέμα πρὸς συζήτησιν, δηλαδή τό θέμα τῆς ἐκ μέρους μας θεωρήσεως τῶν ἐκτός τῆς ἰδικῆς μας Ἐκκλησίας εὐρισκομένων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, μετά τῶν ὁποίων εὐρισκόμεθα ἐν διαλόγῳ. Ἐάν δέν λυθῆ τό θέμα αὐτό, νομίζω ὅτι "εἰς μάτην κοπιῶμεν". Ἐχαρακτήρισα τό ζήτημα αὐτό θεμελιῶδες καί κεφαλαῖῳδες, διότι ἔχει ἄμεσον σύνδεσμον μέ τήν ἐκκλησιολογικήν αὐτοσυνειδησίαν μας. Κατά κάποιον τρόπον, ἀναστρέφων τό ἐρώτημα, θά διηρωτώμην: ἔχομεν ἡμεῖς ὡς Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τήν δέουσαν αὐτοσυνειδησίαν; Ποῖοι εἴμεθα ἡμεῖς; Αὐτό πρέπει νά εἴπωμεν προτοῦ ἐξετάσωμεν ποῖοι εἶναι οἱ ἄλλοι. Τό λέγω αὐτό, καίτοι εἶναι αὐτονόητον. Διότι ἀλλοίμονον ἐάν προσερχώμεθα εἰς τόν Διάλογον μετά τῶν ἑτεροδόξων χωρίς νά πιστεύωμεν ὅτι εἴμεθα ἡμεῖς ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία. Ἡ ἐρώτησις τοῦ Σεβ. Καρθαγένης θέτει ἴσως ἐπί τάπητος –τό λέγω μέ πολλήν ἐπιφύλαξιν– αὐτό πού εἶναι γνωστόν ὡς θεωρία τῶν κλάδων, θά παραδεχθοῦμε αὐτήν τήν θεωρίαν ἢ θά παραμείνωμεν εἰς τήν *Unam Sanctam*; Ἐν ὄψει αὐτοῦ τοῦ προβλήματος, ἐπειδή θεωρῶ αὐτονόητον ὅτι ὅλοι συναντώμεθα εἰς τήν βάσιν, ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, θά ἤθελα, ἅγιε Πρόεδρε, νά προτείνω εἰς τό προοίμιον, τό ὁποῖον προτάσσεται τῶν ἐπί μέρους Διαλόγων νά τεθῆ κάποια φράσις, ἀμέσως μετά τήν πρώτην, τονίζουσα τήν ἰδικήν μας αὐτοσυνειδησίαν, ἔστω καί ἂν αὐτό κακοφαίνεται ἐνδεχομένως εἰς τούς ἐκτός τῆς ἰδικῆς μας Ἐκκλησίας εὐρισκομένους. Ἡ μία παρατήρησις μου εἶναι αὕτη»¹².

Διαβάζοντας τό κείμενο πού εἶχε ἐτοιμασθῆ καί εἶχε τεθῆ πρὸς συζήτησιν, διαπιστώνουμε ὅτι δέν γίνεται καθόλου λόγος γιά τό ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία καί δέν προσδιορίζεται τί εἶναι οἱ Χριστιανοί ἐκτός αὐτῆς. Αὐτό ἔκανε τόν Μητροπολίτη Χριστόδουλο νά θέσῃ τό θέμα.

Ὅμως, στό προοίμιον τοῦ ἐτοιμασθέντος κειμένου γίνεται λόγος γιά «χριστιανικές Ἐκκλησίες καί Ὁμολογίες» ἔξω ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, καί ἐπομένως χαρακτηρίζονται ὡς «Χριστιανικές Ἐκκλησίες».

¹² Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 106-107

Ἡ παρέμβαση τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος Χριστοδούλου διακρίνεται γιά τήν παρρησία καί τήν προσπάθεια διευκρίνισης τοῦ θέματος. Βέβαια, κάνει λόγο γιά μιὰ παρατήρηση καί θά ἀκολουθοῦσε καί ἄλλη, τήν ὁποία διατύπωσε στήν συνέχεια τῆς συζητήσεως, σχετικά μέ τόν συντονισμό τῶν διαφόρων Διορθοδόξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν καί τήν διαδικασία τῶν θεολογικῶν διαλόγων.

Πάντως, ὁ Μητροπολίτης Δημητριάδος συνέχισε τήν συζήτηση πού ἄρχισε ὁ Μητροπολίτης Καρθαγένης, ἀλλά σέ μιὰ ἄλλη διαφορετική διάσταση, δηλαδή ὁμίλησε γιά τήν «ἐκκλησιολογικήν αὐτοσυνειδησίαν μας», χαρακτηρίζοντας τό θέμα αὐτό ὡς «ἐν πελώριον θέμα πρός συζήτησιν», «ὡς θεμελιῶδες καί κεφαλαιῶδες», σέ σχέση μέ τούς ἄλλους Χριστιανούς, διότι, ἂν δέν λυθῆ αὐτό τό θέμα, τότε «εἰς μάτην κοπιῶμεν».

Στήν πραγματικότητα τό θέμα πού ἔθεσε ὁ Μητροπολίτης Καρθαγένης, ὁ Δημητριάδος τό ἐρμηνεύει μέ ἐπιφύλαξη, εἶναι τό ἂν θά δεχθοῦμε τήν «θεωρίαν τῶν κλάδων», σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὅλες οἱ Χριστιανικές Κοινότητες καί Ὁμολογίες εἶναι κλάδοι τοῦ ἑνός δένδρου τοῦ Χριστιανισμοῦ καί ἀναζητοῦν τήν ἐνότητα, πού σημαίνει δέν ἔχει κανείς τήν ἀποκλειστικότητα ὅτι ἡ δική του «Ἐκκλησία» εἶναι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία. Τό ἐρώτημα πού ἔθεσε ὁ Μητροπολίτης Δημητριάδος εἶναι: «Θά παραδεχθοῦμε αὐτήν τήν θεωρίαν ἢ θά παραμείνωμεν εἰς τήν Unam Sanctam;».

Στήν παρέμβασή του αὐτή ὁ Δημητριάδος θέτει τό ἐρώτημα: «Ἔχομεν ἡμεῖς ὡς Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, τήν δέουσαν αὐτοσυνειδησίαν; Ποιοί εἴμεθα ἡμεῖς;». Θεωρεῖ ὅτι αὐτό τό ἐρώτημα πρέπει νά προηγηθῆ καί στήν συνέχεια νά τεθῆ τό ἐρώτημα «ποιοί εἶναι οἱ ἄλλοι», καίτοι αὐτό τό θέμα «εἶναι αὐτονόητον».

Στήν συνέχεια ἔδωσε τήν ὁμολογία ὅτι στήν Σύναξη αὐτή ὅλοι ἔχουν τήν συνείδηση ὅτι ἀνήκουν στήν Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, καί πρότεινε στό κείμενο πού ἐτοιμαζόταν νά τεθῆ στό προοίμιο κάποια φράση πού νά δείχνη τήν αὐτοσυνειδησία τήν ὁποία ἔχουμε ὡς Ὁρθόδοξοι. Μέ αὐτήν τήν πρόταση σημειώνει δεικτικῶς «ἔστω καί ἂν αὐτό κακοφαίνεται ἐνδεχομένως εἰς τούς ἐκτός τῆς ἰδικῆς μας Ἐκκλησίας εὕρισκομένους».

Ἡ παρέμβαση τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος ἦταν εὐστοχη καί ἄφηνε τό ἐνδεχόμενο στήν συνέχεια νά προχωρήσουν στόν προδιορισμό τῶν ἐτεροδόξων.

Στά Πρακτικά στό σημεῖο αὐτό γράφεται:

«Εἰς τό σημεῖον τοῦτο ὁ Σεβ. Πρόεδρος ἀναγινώσκει ἐκ τοῦ κειμένου τῆς Διορθόδοξου Προπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1971 ἐπί τοῦ θέματος τῆς οἰκονομίας τήν σχετικήν πρός τήν αὐτοσυνειδησίαν τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας παράγραφον: «Διό καί ἡ ἀγία ἡμῶν Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔχουσα συνείδησιν τῆς σημασίας καί σπουδαιότητος τῆς παρουσίας δομῆς τοῦ συγχρόνου Χριστιανισμοῦ, ὄχι μόνον ἀναγνωρίζει, καίτοι αὐτή οὐσα ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, τήν ὄντολογικήν ὑπαρξιν ὄλων τούτων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, ἀλλά καί θετικῶς πιστεύει ὅτι αἱ πρός πάσας ταύτας σχέσεις αὐτῆς στηρίζονται ἐπί τῆς ὅσον ἔνεστι ταχυτέρας καί ἀντικειμενικώτερας ἀποσαφηνίσεως τοῦ ὅλου ἐκκλησιολογικοῦ θέματος καί τῆς παρ' αὐταῖς καθόλου δογματικῆς διδασκαλίας...»¹³.

Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι ὁ Πρόεδρος, διαβλέποντας τήν ὀρθότητα τῆς παρατηρήσεως τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος Χριστοδούλου, ὑπενθυμίζει ἕνα κείμενο πού εἶχε συνταχθῆ ἀπό τήν Διορθόδοξη Προπαρασκευαστική Ἐπιτροπή τοῦ ἔτους 1971 ἐπί τοῦ θέματος τῆς οἰκονομίας, τό ὁποῖο θέμα ὡς γνωστόν ἐξέπεσε ἀπό τήν θεματολογία τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου πού προετοιμαζόταν.

Στό κείμενο αὐτό ἐκφράζεται ἡ αὐτοσυνειδησία τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ὅτι αὐτή εἶναι ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, ἀλλά «ἀναγνωρίζει ...τήν ὄντολογικήν ὑπαρξιν ὄλων τούτων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν». Νά, λοιπόν, ἡ φράση πού ὑπῆρχε στό κείμενο, γιά τήν ὁποία ἐγένε ἐντονη συζήτηση στήν Κρήτη. Δηλαδή, στήν φράση αὐτή γίνεται τό παράδοξο: ἀφ' ἑνός μὲν πιστεύεται ὅτι Μία εἶναι ἡ Ἐκκλησία καί αὐτή εἶναι ἡ Ὁρθόδοξη, ἀφ' ἑτέρου δέ ἀναγνωρίζει καί «τήν ὄντολογικήν ὑπαρξιν» ὄλων τῶν ἄλλων «Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν». Συγχρόνως τονίζεται ὅτι πρέπει νά ἀποσαφηνισθῆ ἀντικειμενικά ἀφ' ἑνός μὲν τό ὅλο ἐκκλησιολογικό θέμα, ἀφ' ἑτέρου δέ ἡ δογματική διδασκαλία ὄλων αὐτῶν τῶν «Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν».

Αὐτό τό κείμενο μέ μερικές ἀλλαγές, ὅπως θά δοῦμε στό τέλος, ἀπετέλεσε τήν βάση τοῦ τελικοῦ κειμένου στήν Γ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη στήν Γενεύη τό 1986. Πιό κάτω θά γίνουν οἱ συγκρίσεις.

Πάντως, φαίνεται ὅτι ὁ Δημητριάδος Χριστόδουλος πρότεινε νά τεθοῦν στό κείμενο τά σχετικά μέ τήν αὐτοσυνειδησία τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, ἀλλά στό θέμα τί εἶναι οἱ Χριστιανοί πού βρίσκονται ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας

¹³ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 107

δέν ἔφερε ἀντίρρηση ἀφοῦ ἔγινε λόγος γιά «Χριστιανικές Ἐκκλησίες καί Ὁμολογίες».

Στήν συνέχεια παρενέβη ὁ Μητροπολίτης Κιέβου Φιλάρετος.

«**Ὁ Σεβ. Κιέβου** (κ. Φιλάρετος, ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχείου Ρωσίας): Ἐνταῦθα τίθενται οὐσιώδη ζητήματα. Τό ζήτημα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τήν αὐτοσυνειδησίαν ἡμῶν. Νομίζω ὅτι ἄνευ σαφοῦς καθορισμοῦ ὡς πρός τό τί ἐκπροσωπεῖ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι πολύ δύσκολον νά προχωρήσωμεν εἰς τό ζήτημα τῶν Διαλόγων. Εὐρισκόμεθα εἰς πεδῖον μὴ κατανοήσεως ὑπό τοῦ ποιμνίου ἡμῶν. Οἱ πιστοί ἡμῶν δύνανται νά ἀσκήσουν αὐστηράν καί δικαίαν κριτικήν ἡμῶν, διότι εἰς τό κείμενον δέν ὀρίζεται μέ σαφήνεια καί ἀκρίβεια τό τί περί ἑαυτῆς φρονεῖ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία. Τοῦτο εἶναι τό πρῶτον. Τό δεύτερον ἐρώτημα ἀπευθύνεται πρός πάντας ἡμᾶς: Ἔχομεν πρό ἡμῶν τό κείμενον, τό ὁποῖον προητοίμασεν ἡ Διορθόδοξος Προπαρασκευαστική Ἐπιτροπή. Εἰς τό κείμενον αὐτό περιέχονται πάρα πολλά καί κατά πλειονότητα μεθοδολογικά ζητήματα. Σᾶς ἐρωτῶ. Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος ὀφείλει νά λάβῃ ἀποφάσεις ἐπί μεθοδολογικῶν ζητημάτων; Ποῖα τά συζητηθέντα θέματα, κατά ποίαν τάξιν, δυσχερῆ ἢ εὐκολώτερα θέματα, ποῖα ἢ ἕκτασις τῶν κειμένων, εἰς ποίαν γλῶσσαν πρέπει νά συνταχθοῦν –εἰς τήν γαλλικήν, τήν ρωσικήν, τήν ἑλληνικήν, τήν ἀραβικήν ἢ ἄλλας γλώσσας; Τά προβλήματα αὐτά εἶναι ἄξια τῆς Συνόδου; Ἐάν προτείνωμεν εἰς τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον σχέδιον ἀποφάσεως, θά ἠδύνατό τις νά ἀντεῖπῃ ὅτι ἡ Σύνοδος δέν πρέπει νά ἀσχοληθῇ μέ τοιαῦτα ζητήματα. Αὐτά εἶναι δευτερευούσης σημασίας, ἔχουν καιρικόν χαρακτήρα καί ἡ Σύνοδος δέν θά ἀσχοληθῇ μέ τοιαῦτα ζητήματα. Ἐπί τῇ βάσει τῆς προοπτικῆς ταύτης, ὀφείλομεν νά χωρήσωμεν εἰς τήν σύνταξιν κειμένου διά τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον. Ἐννοῶ ὅτι ἡ Σύνοδος πρέπει νά ἐπιλύσῃ θεμελιώδη ζητήματα ἐν σχέσει πρός τόν Διάλογον, τά δέ μεθοδολογικά ζητήματα, ἔχοντα καιρικόν χαρακτήρα, δέν ἠμπορεῖ καί δέν πρέπει νά ἀπασχολήσουν τήν Σύνοδον. Εὐχαριστῶ»¹⁴.

Διαβάζοντας κανεῖς προσεκτικά τήν παρέμβαση τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας βλέπει ὅτι ἐπικεντρώνει τήν προσοχή του σέ δύο σημεῖα.

Τό πρῶτο εἶναι ὅτι πρέπει νά καταγραφῆ σαφῶς ἡ αὐτοσυνειδησία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, πράγμα πού εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῶν διαλόγων. Αὐτό λέγεται γιάτί ὑπολογίζει τήν ἀντίδραση τοῦ ποιμνίου.

¹⁴ Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 107-108

Τό δεύτερο σημείο είναι ότι έθεσε μεθοδολογικά θέματα για τήν Άγία καί Μεγάλη Σύνοδο, για τά θέματα πού θά συζητηθοῦν, για ποιά θά είναι ή τάξη τῶν συζητήσεων, σέ ποιά γλώσσα θά στηριχθοῦν, ἄν τά θέματα αὐτά είναι ἄξια μιᾶς Μεγάλης Συνόδου. Πρότεινε νά συνταχθῆ ἓνα κείμενο για τήν Άγία καί Μεγάλη Σύνοδο, ὅτι ή Σύνοδος αὐτή πρέπει νά «ἐπιλύση θεμελιώδη ζητήματα ἐν σχέσει μέ τόν διάλογον», ἀλλά τά μεθοδολογικά θέματα πού ἔχουν καιρικό χαρακτήρα δέν πρέπει νά ἀπασχολοῦν τήν Σύνοδο.

Ἡ παρέμβαση αὐτή είναι περιέργη, γιατί δέν θέτει θεολογικά ζητήματα, δέν ξεκαθαρίζει τί σημαίνει «θεμελιώδη ζητήματα», δέν προσδιορίζει τί σημαίνει ὅτι ή Σύνοδος δέν πρέπει νά ἀσχοληθῆ μέ δευτερεύοντα ζητήματα. Τό σημαντικό είναι ὅτι δέν ἀναφέρεται καθόλου στήν «ἐκκλησιαστικότητα» τῶν ἄλλων Χριστιανῶν, δέν λαμβάνει καθόλου θέση πάνω στό θέμα για τά «ὅρια τῆς Ἐκκλησίας», για τό ὅποιο θέμα ἔγινε προηγουμένως ἔντονη συζήτηση ἀπό ἐκπροσώπους ἄλλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Ὁ **Πρόεδρος**, ἀπαντώντας στόν Μητροπολίτη Κιέβου εἶπε ὅτι οἱ παρατηρήσεις του πλησιάζουν στό τρίτο σημείο τῶν δικῶν του παρατηρήσεων πού ἔκανε προηγουμένως, ὅτι δηλαδή «ὑπάρχουν καθαρῶς περιστασιακά σημεία εἰς τό κείμενον αὐτό καί ὅτι αὐτά πρέπει νά ἐξαχθοῦν καί νά τύχουν ἀμέσου προωθήσεως ἀπό τήν Διάσκεψιν αὐτήν»¹⁵.

Ἡ συζήτηση συνεχίσθηκε.

«Ὁ **Ἐλλογιμ. Καθηγ. Φειδᾶς** (Ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῶν *Ἱεροσολύμων*): Σεβ. ἅγιε Πρόεδρε, ἔχω τήν ἐντύπωσιν ὅτι τό θέμα, τό ὅποϊον τίθεται μέ τήν εἰσήγησιν τοῦ Σεβ. Γραμματέως είναι ἔν εὐρύτερον θέμα, ὄχι τόσοσ ὡς πρὸς τόν καθορισμόν τῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τό ὅποϊον δέν είναι θέμα μελέτης, ἀλλά θέμα ὁμολογίας –ἀφοῦ νομίζω ὅτι δέν ὑπάρχει κανεῖς ὁ ὅποϊος αἰσθάνεται τήν ἀνάγκην νά ἐπιβεβαιώσῃ τήν ὁμολογίαν τῆς πίστεως εἰς τήν Ἐκκλησίαν εἰς τήν ὁποῖαν ἀνήκει– ὅσον ὡς πρὸς τό τί ἀντιπροσωπεύουν ἐξ ἐπόψεως ἐκκλησιολογίας καί αἱ ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας χριστιανικά κοινότητες. Ἡ κανονική παράδοσις καί ή πρᾶξις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔχουν μεταβαλλομένας πρακτικάσ καί ή σύγχρονος θεολογία προβληματίζεται. Είναι ἀναγκαῖα μία τοιαύτη μελέτη τοῦ θέματος ὡς πρὸς τό τί ἡμπορεῖ νά εἴπῃ ή Ἐκκλησία, ἐπί τῇ βάσει τῆς κανονικῆς καί τῆς πατερικῆς παραδόσεως, συνεκτιμῶσα πάσας τὰς ἑτερότητας, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς τὰς κανονικάσ πρακτικάσ, καί ὡς πρὸς τό πῶς δέχεται

¹⁵ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 108

ἡ Ἐκκλησία τούς ἑτεροδόξους. Αυτό εἶναι ἓν *κανονικόν κριτήριον* διά νά ἡμπορῇ ἡ Ἐκκλησία νά προσδιορίζη, τί θεωρεῖ ὅτι εἶναι οἱ ἑτερόδοξοι. Μία «*ἐκκλησιολογία*» δηλαδή τῶν ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας «*Ἐκκλησιῶν*». Πρέπει νά γίνῃ μελέτη διά νά γνωρίζομεν, πῶς ἡμπορεῖ νά συνειδητοποιηθῇ ἡ ἰδική μας εὐθύνη εἰς τούς Διαλόγους. Αυτό θά ἦτο ἓν σημαντικό, ἀλλά καί πολύ μεγάλο ἔργον. Τώρα ἀπλῶς γίνεται μία διατύπωσις. Ὁ Γ. Φλωρόφσκυ λ.χ. κάνει τήν διάκρισιν μεταξύ *κανονικῆς καί χαρισματικῆς* προσεγγίσεως τῶν ὁρίων τῆς Ἐκκλησίας. Ἥμπορεῖ ὁμως αὐτό νά λεχθῇ; Καί θά εἶναι συνεπές; Πρέπει νά γίνῃ ἐργασία, διά νά διευκολυνθῇ καί ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς τούς Διαλόγους. Ἄν αὐτή εἶναι ἡ πρόθεσις, τότε δέν λύεται εἰς τό κείμενον αὐτό. Εἶναι προγραμματισμός ἐργασίας»¹⁶.

Ὁ Βλάσιος Φειδᾶς, ἐκπροσωπώντας τήν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων, προφανῶς ἤθελε νά ὑποστηρίξη τό κείμενο πού εἶχε τεθῆ πρὸς συζήτηση, τό ὁποῖο δέχθηκε κριτική ὅτι δέν συμπεριελάμβανε κάποια παράγραφο γιά τήν αὐτοσυνειδησία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί γιά τούς Χριστιανούς ἐκτός αὐτῆς.

Ἔτσι, ἐπεσήμανε ὅτι τό θέμα τῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας «δέν εἶναι θέμα μελέτης, ἀλλά θέμα ὁμολογίας», χωρίς νά καταλάβω γιατί δέν θά μπορούσε νά τεθῇ μιά ὁμολογία αὐτοσυνειδησίας σέ ἓνα τέτοιο κείμενο πού θά προέλθῃ ἀπό τήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο, τό ὁποῖο θά εἶναι κείμενο ὁμολογιακό. Φαίνεται ὅτι ἤθελε νά ὑπογραμμίσῃ ὅτι περισσότερο χρειάζεται νά διατυπωθῇ τί «ἀντιπροσωπεύουν ἐξ ἐπόψεως ἐκκλησιολογίας», οἱ ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Χριστιανοί. Ἐπίσης, ἔκανε λόγο γιά τίς «ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Χριστιανικές κοινότητες». Παρατηροῦμε ὅτι ὁ ἴδιος χρησιμοποιεῖ τόν ὄρο «Χριστιανικές κοινότητες» πρὶν τόν προτείνει ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, καί μερικοί τό θεώρησαν ὡς φονταμενταλιστικό.

Ὅμως, συγχρόνως, γιά τούς ἑτεροδόξους τόνισε ὅτι τό θέμα αὐτό δέν ἔχει ξεκαθαρισθῇ ἀπό τήν «κανονικὴν παράδοσιν καί τήν πρᾶξιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» πού «ἔχουν μεταβαλομένας πρακτικὰς» καί ἀκόμη «ἡ σύγχρονος θεολογία προβληματίζεται».

Ἐδῶ φαίνεται καθαρά ἡ σύγχυσις πού ἐπικρατεῖ σήμερα ὡς πρὸς τούς Χριστιανούς τούς ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εὕρισκομένους. Ἡ Ἐκκλησία στίς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν καί τῶν Τοπικῶν Συνόδων ἔχει ἀποφανθῇ γιά τούς αἰρετικούς, ἀλλά ἡ σύγχρονη ἄποψη διαφορῶν

¹⁶ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 108

Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἤτοι κυρίως τῶν Προκαθημένων, ὅπως καί ἡ ἀκαδημαϊκή θεολογία ἔχουν ἐπιφέρει μιά σύγχυση κυρίως ἀπό τόν 20^{όν} αἰῶνα καί μετά.

Βέβαια, ὁ Βλάσιος Φειδᾶς πρότεινε ὅτι εἶναι ἀναγκαῖο νά γίνη μιά μελέτη «ἐπί τῇ βάσει τῆς κανονικῆς καί πατερικῆς παραδόσεως», γιά «τό πῶς δέχεται ἡ Ἐκκλησία τούς ἑτεροδόξους», ὥστε νά προσδιορισθῇ τί ἀκριβῶς εἶναι οἱ ἑτερόδοξοι. Πρότεινε νά γίνη μιά μελέτη τοῦ ὅλου θέματος καί νά προσδιορισθῇ μιά «ἐκκλησιολογία» τῶν «ἐκκλησιῶν» πού εἶναι ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐνα τέτοιο ἔργο θά ἦταν «σημαντικό» καί «μεγάλο ἔργο» καί θά βοηθοῦσε στούς διαλόγους.

Αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες ἄρχισαν τούς διαλόγους μέ τούς ἑτεροδόξους καί κάνουν θεολογικούς διαλόγους μέ αὐτούς, χωρίς νά θέσουν μιά οὐσιαστική καί καθαρή ἐκκλησιολογική βάση, δηλαδή χωρίς ἐκκλησιολογικές προοπτικές.

Ὁ Βλάσιος Φειδᾶς ἀναφέρθηκε στήν διάκριση πού κάνει ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ «μεταξύ τῆς κανονικῆς καί χαρισματικῆς προσεγγίσεως τῶν ὀρίων τῆς Ἐκκλησίας», ἀλλά ἔθεσε καί ἐρωτήματα ἄν αὐτό μπορῇ νά λεχθῇ καί ἄν αὐτό θά εἶναι συνεπές. Τελικά, ὑποστήριξε ὅτι αὐτό τό θέμα δέν λύνεται μέ τό κείμενο αὐτό τό ὁποῖο ἐπεξεργάζονταν.

Μέ τήν παρέμβαση τοῦ Βλασίου Φειδᾶ προσδιορίζεται μιά θεολογική βάση, δηλαδή προτείνεται ἡ θεολογική μελέτη τοῦ θέματος τῶν ἑτεροδόξων, καί ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο τούς δεχόμαστε στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, προφανῶς ἐννοεῖ τούς κανόνες τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί τῆς Πενθέκτης, ὅπως δυστυχῶς τούς παρερμηνεύουν ὅσοι ἔχουν συγκεχυμένες ἐκκλησιολογικές ἀπόψεις.

Παρά τήν πρόταση ὅμως γιά θεολογική μελέτη τοῦ θέματος, ἐν τούτοις ὁ Φειδᾶς ἀποδέχεται ὅτι δέν ὑπάρχει ἐνιαία γραμμή ὡς πρός τά θέματα αὐτά «ἀπό τήν κανονικήν παράδοσιν καί τήν πρᾶξιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», πράγμα πού θεωρῶ ὅτι εἶναι ἐπικίνδυνο. Ἔτσι, ἐνῶ εἶναι προσεκτικός ὡς πρός τήν ὀρολογία τῶν ἑτεροδόξων Ὁμολογιῶν, τίς ὀνομάζει «Χριστιανικές κοινότητες», ἐν τούτοις προτείνει τήν μελέτη τοῦ θέματος γιά νά καθορισθῇ «μιά ἐκκλησιολογία» τῶν ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας «Ἐκκλησιῶν».

Ἡ σκέψη αὐτή εἶναι ἀσαφής καί ἀπροσδιόριστη θεολογικά, διακρίνεται ἀπό μιά θεολογική καί ἐκκλησιολογική σύγχυση, φαίνεται ὅτι ὑποστηρίζει τό νά παραμείνη τό κείμενο ὅπως καταρτίσθηκε, χωρίς νά τεθῇ κάποιον προοίμιον πού νά ὁμολογῆται ἡ αὐτοσυνειδησία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας,

καί ἀπό τὰ Πρακτικά δέν φαίνεται νά ἀπαντᾶ κανεῖς ἀπό τούς παρευρισκομένους στίς ἀπόψεις αὐτές.

Ὁ Πρόεδρος ἔκλεισε τήν συζήτηση.

«**Ὁ Σεβ. Πρόεδρος** (κ. Χρυσόστομος.): Εὐχαριστῶ. Νομίζω ὅτι ὑπῆρξαν ἀρκετά διαφωτιστικά τὰ ὅσα ἐλέχθησαν ἐπί τοῦ γενικοῦ θέματος. Νομίζω ἀκόμη, ταπεινῶς, ὅτι ἡ Ἐπιτροπή, ἡ ὁποία θά ἐξετάσῃ τό κείμενον, θά πρέπει νά ἔχῃ ὑπ' ὄψιν της καί τὰ ἐδῶ λεχθέντα γενικῶς ἐπί τοῦ ὅλου ζητήματος. Πιθανόν ἀπό τήν ἐργασίαν τῆς Ἐπιτροπῆς νά προκύψουν μία ἢ δύο παράγραφοι, αἱ ὁποῖαι θά καλύπτουν αὐτήν τήν ἀνάγκη, τουλάχιστον διά τό κείμενον αὐτό εἰς αὐτήν τήν φάσιν. Θέτω, ἀδελφοί, τώρα ὑπό συζήτησιν τόν πρόλογον τοῦ κειμένου καί εὐθύς ἀμέσως τόν Διάλογον μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν»¹⁷.

Ἐπειτα, ὁ **Μητροπολίτης Δημητριάδος** ἔθεσε τό θέμα τοῦ συντονισμοῦ τοῦ ἔργου τῶν διαφόρων διορθοδόξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν γιά τούς θεολογικούς διαλόγους καί ὁ Πρόεδρος ἀπήντησε σχετικῶς.

Ἀκολούθως, ὁ Μητροπολίτης Τρανσυλβανίας Ἀντώνιος ἔθεσε διάφορα ζητήματα.

«**Ὁ Σεβ. Τρανσυλβανίας:** (κ. Ἀντώνιος, ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρουμανίας). Εὐρίσκομαι εἰς δυσκολίαν μέ τό κείμενον ἐν γένει καί εἰδικώτερον μέ τήν εἰσαγωγὴν του, διότι αὐτό, τό ὁποῖον τό κείμενον καί ἡ εἰσαγωγή παρουσιάζουν δέν εἶναι, κατά τήν γνώμην μου, ἐν κείμενον διά τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον. Εἶναι κατά τό μᾶλλον ἢ ἥττον μία ἀξιολόγησις τῶν συγχρόνων Διαλόγων, μία περιγραφή τοῦ σημείου, εἰς τό ὁποῖον εὐρισκόμεθα σήμερον. Οἱ Διάλογοι ὁμως εὐρίσκονται ἐν ἐξελίξει. Ὅ,τι σήμερον ἰσχύει ἐκ τοῦ κειμένου δέν θά ἰσχύῃ αὔριον. Ὅθεν, δέν εἶναι ἐν κείμενον διά νά ὑποβληθῇ εἰς τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον. Νομίζω ὅτι διά τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον σπουδαιότερα εἶναι ἡ εἰσαγωγή. Μία εἰσαγωγή, ἡ ὁποία θά προσέφερε τὰς ἀρχάς, ἐπί τῶν ὁποίων θά ἔπρεπε νά στηρίζονται αἱ διάφοροι Ἐπιτροπαί ἢ οἱ ἀναμεμιγμένοι εἰς τὰς διεθνεῖς Ἐπιτροπάς. Αἱ ἀρχαί ὁμως αὐταί δέν ὑπάρχουν εἰς τήν εἰσαγωγὴν. Βεβαίως, συμφωνῶ νά συζητήσωμεν ἐπί ἐκάστου Διαλόγου εἰδικώτερον, ἀλλ' ὡς ἐπεσήμανα πᾶν ὅ,τι λέγομεν θά ἀχρηστευθῇ εἰς τό μέλλον. Πρέπει λοιπόν νά λεχθῇ τι εἰς τήν εἰσαγωγὴν περί τῆς μεθοδολογίας καί περί τῶν ἡμετέρων ἐκτιμήσεων εἰς τὰ πλαίσια τῶν Διαλόγων αὐτῶν. Λέγεται τι εἰς τήν εἰσαγωγὴν, τό ὁποῖον εἶναι πολύ σπουδαῖον: εἶναι ἡ θετική στάσις ἡμῶν ἐν σχέσει πρὸς τούς Διαλόγους.

¹⁷ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 108-109

Ἄλλ' αὐτό εἶναι τό μόνον. Πάντα τά ἄλλα σημεῖα ἀναφέρονται εἰς τούς Διαλόγους. Δέν λέγομεν π.χ. εἰς τήν εἰσαγωγήν μέ ποιούς χριστιανούς εἴμεθα ἔτοιμοι νά διαλεχθῶμεν. Ἡ παρατήρησις τοῦ Μητροπολίτου Κιέβου ἦτο πολύ καλή εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τόν διάφορον π.χ. χαρακτήρα τῶν Διαλόγων. Εἶναι ἄλλο πρόβλημα ὁ Διάλογος μετά τῶν *Ρωμαιοκαθολικῶν*, τῶν *Παλαιοκαθολικῶν* καί τῶν *Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν* καί ἄλλο πρόβλημα ὁ Διάλογος μετά τῶν *Μεταρρυθμισμένων* ἢ τῶν *Λουθηρανῶν*. Μετά τῶν μέν διαλεγόμεθα διά τήν ἐνότητα, μετά τῶν δέ διά μίαν μορφήν συμφωνίας. Ὑπάρχει ἄλλωστε μία ὠραιοτάτη διατύπωσις εἰς τήν εἰσηγήσιν τοῦ Γραμματέως: "*Ὑπάρχουν διάλογοι οἱ ὁποῖοι ἀποσκοποῦν εἰς τήν ἐνότητα, καί ὑπάρχουν διάλογοι, οἱ ὁποῖοι ἀποσκοποῦν ἀπλῶς εἰς τήν θεολογικήν προσέγγισιν*". Πάντως εἰς τόν σύγχρονον κόσμον ὑπάρχουν ἀκόμη πολλά χριστιανικά ὁμάδες, αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται εὐρύτατα καί συγκροτοῦνται, ὡς λέγουν, εἰς Ἐκκλησίας. Ἀναφέρω ὡς παράδειγμα τας ἐλευθέρως Ἐκκλησίας (*Free Churches*). Εἴμεθα ἔτοιμοι νά διαλεχθῶμεν μετ' αὐτῶν; Οὐδέν λέγομεν περὶ αὐτοῦ. Θεωροῦμεν τούτους χριστιανούς ἢ ὄχι; Διότι εἰς τόν τίτλον λέγομεν: "*Διάλογοι μετά τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ κόσμου*".

Ἴδού ὠρισμένα παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τήν εἰσαγωγήν. Θά προσέθετον ὅτι εἰς τήν εἰσαγωγήν ταύτην οὐδέν ὑπάρχει περὶ τῶν πρακτικῶν προβλημάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νά διαλεχθῶμεν. Τό πρόβλημα π.χ. τῆς εἰρήνης, τό ὁποῖον θά ἐξετάσωμεν εἰς ἕτερον κείμενον. Ὑπάρχουν πολλά πρακτικά ζητήματα, τά ὁποῖα δυνάμεθα νά συζητήσωμεν κατά τούς Διαλόγους ἐπὶ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νά συμφωνήσωμεν ταχύτερον ἐν σχέσει πρὸς τά θεολογικά ζητήματα. Εἶναι καί ταῦτα ὁδοί, αἱ ὁποῖαι θά ἠδύναντο ἐπίσης νά ὀδηγήσουν πρὸς τήν ἐνότητα»¹⁸.

Ἡ βασική παρέμβαση τοῦ Μητροπολίτου Τρανσυλβανίας Ἀντωνίου εἶναι ὅτι αὐτό τό κείμενο, ὅπως καταρτίσθηκε καί ἐπειδή ὑπάρχει ἐξέλιξις στήν πορεία τῶν διαλόγων, δέν εἶναι «ἐν κείμενον διά νά ὑποβληθῆ εἰς τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον». Θεωροῦσε ὅτι θά πρέπει νά δοθῆ σημασία στήν εἰσαγωγή τοῦ κειμένου, στήν ὁποία θά ἔπρεπε νά τεθοῦν οἱ βασικές ἀρχές πάνω στίς ὁποῖες θά στηρίζονται οἱ διάφορες Ἐπιτροπές. Ἐπίσης, ἀνέφερε ὅτι στήν εἰσαγωγή τοῦ κειμένου πρὸς συζήτηση «δέν λέγομεν μέ ποιούς Χριστιανούς εἴμεθα ἔτοιμοι νά διαλεχθῶμεν», γιατί μέ ἄλλους διαλεγόμεστε γιά τήν ἐνότητα καί γιά ἄλλους ὑπάρχει μιά μορφή συμφωνίας.

¹⁸ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 109-110

Σημαντική είναι η φράση του: «Πάντως εις τόν σύγχρονον κόσμον υπάρχουν ακόμη πολλά Χριστιανικά ομάδες, αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται εὐρύτατα καί συγκροτοῦνται, ὡς λέγουν, εἰς Ἐκκλησίας», καί ἀνέφερε τό παράδειγμα «τῶν ἐλευθέρων Ἐκκλησιῶν».

Ὁ Πρόεδρος κατέκλεισε τήν πρωινή Συνεδρίασή του λέγοντας:

«**Ὁ Σεβ. Πρόεδρος.** Ἀπό τήν γενομένην συζήτησιν διαφαίνεται ἡ ἀνάγκη ὅπως τεθοῦν ὠρισμένα ἀρχαί προκειμένου περί τοῦ Διαλόγου καί ὅτι ὅ,τι εἶναι δυνατόν νά λεχθῆ περί τῶν ἀρχῶν τῶν ἰσχυουσῶν διά τό ἔργον τῶν Διαλόγων πρέπει νά ἐνταχθῆ εἰς ἓν εὐρύτερον προοίμιον τοῦ κειμένου αὐτοῦ. Προοίμιον, τό ὁποῖον θά εἶναι καί τό βασικόν μέρος τοῦ κειμένου μας διά τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον. Παρακαλῶ τήν Β' Ἐπιτροπήν νά ἐπισημάνῃ ὅλα αὐτά τά σημεῖα καί νά προβῆ εἰς μίαν ἀνάλογον ἐργασίαν.

Ἡ συζήτησις δέν ἔληξεν. Εἰς τήν ἀπογευματινήν συνεδρίαν μας θά συζητήσωμεν ἐπί τοῦ ἰδίου θέματος»¹⁹.

Στά ἴδια συμπεράσματα κατέληξε καί στήν ἀπογευματινή Συνεδρία. Εἶπε μεταξύ τῶν ἄλλων:

«**Ὁ Σεβ. Πρόεδρος:** Πατέρες καί ἀδελφοί, νομίζω ὅτι πρέπει νά προωθήσωμεν τήν ἐργασίαν μας καί ὅτι ἀρκούντως διεφωτίσθησαν ὠρισμένα σημεῖα. *Πρῶτον*, ἀπό τήν πρωινήν συζήτησιν βγαίνει σαφῶς τό συμπέρασμα, ὅτι πρέπει ὅπωςδήποτε νά διευρυνθῆ ὁ πρόλογος τοῦ κειμένου περί Διαλόγων. Καί νά εὐρυνθῆ πρὸς τήν κατεύθυνσιν νά υπάρχουν ὠρισμένοι παράγραφοι, αἱ ὁποῖαι θά καλύπτουν τὰς ἐκκλησιολογικάς προϋποθέσεις, ὑπό τὰς ὁποίας καί διά τὰ ὁποίας κάμνομεν τόν Διάλογόν μας. Αὐτό τό καθῆκον πρῶτον καί κατ' ἀρχήν πρέπει νά τό ἀναθέσωμεν εἰς τήν Ἐπιτροπήν καί νά μᾶς φέρῃ συγκεκριμένην διατύπωσιν. Ἐάν κάνωμεν αὐτό ἤδη θά ἔχωμεν νά παραπέμψωμεν εἰς τήν Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον ἓν στοιχεῖον θεολογικώτερον, ἐπί τοῦ ὁποίου θά ἤμπορῆ ἐν καιρῷ νά ἀποφανθῆ.....»²⁰.

Ὅταν διαβάξῃ κανεῖς τά Πρακτικά τῆς Γ Προσυνοδικῆς Πανορθοδόξου Διασκέψεως στό θέμα αὐτό, βλέπει μιά θεολογική ἀγωνία γιά νά προσδιορισθοῦν οἱ «λοιποὶ Χριστιανοί», οἱ εὐρισκόμενοι ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλά καί μιά θεολογική καί ἐκκλησιολογική ἀσάφεια

¹⁹ Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 110

²⁰ Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 116

στις τοποθετήσεις τών εκπροσώπων τών Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐνῶ ὁ Πρόεδρος θεώρησε ὅτι ὅλα αὐτά πού ἐλέχθησαν «ὑπῆρξαν ἀρκετά διαφωτιστικά».

Πρότεινε, ὅμως, ὅλα ὅσα ἐλέχθησαν θά πρέπει νά μελετηθοῦν ἀπό τήν Ἐπιτροπή πού θά συντάξῃ τό κείμενο γιά νά ἱκανοποιήσῃ ὅλες τίς πλευρές καί νά συνταχθοῦν μερικές παράγραφοι πού θά τεθοῦν ὡς εἰσαγωγή στό κείμενο.

Στήν συνέχεια ἔγινε διάλογος γιά τίς ἄλλες ἐνότητες τοῦ πρὸς συζήτηση κειμένου πού ἀναφέρεται στόν διάλογο τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ «τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον».

3. Ἡ διαμόρφωση τοῦ κειμένου

Κατόπιν ὄλων τῶν παρατηρήσεων τό κείμενο διαμορφώθηκε ὡς πρὸς τήν εἰσαγωγή, ἔχοντας ὡς βάση τό κείμενο τό ὁποῖο ἀνέφερε προηγουμένως ὁ Πρόεδρος καί τό ὁποῖο κείμενο ὑπῆρχε στό κείμενο περί οἰκονομίας, τό ὁποῖο ἐξέπεσε ἀπό τήν θεματολογία τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου, ὅπως καί τό θέμα περί τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας.

Τό κείμενο πού τέθηκε ὡς βάση εἶναι τό ἀκόλουθο:

«Διό καί ἡ ἁγία ἡμῶν Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔχουσα συνείδησιν τῆς σημασίας καί σπουδαιότητος τῆς παρουσίας δομῆς τοῦ συγχρόνου Χριστιανισμοῦ, ὄχι μόνον ἀναγνωρίζει, καίτοι αὐτή οὐσα ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, τήν ὄντολογικὴν ὑπαρξιν ὄλων τούτων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, ἀλλά καί θετικῶς πιστεύει ὅτι αἱ πρὸς πάσας ταύτας σχέσεις αὐτῆς στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὅσον ἔνεστι ταχύτερας καί ἀντικειμενικωτέρας ἀποσαφηνίσεως τοῦ ὅλου ἐκκλησιολογικοῦ θέματος καί τῆς παρ' αὐταῖς καθόλου δογματικῆς διδασκαλίας...»²¹.

Στό τελικό κείμενο τῆς Γ' Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως τοῦ 1986 παρέμειναν οἱ δύο παράγραφοι ἀπό τό κείμενο πού ἤδη εἶχε καταρτισθῆ καί διάβασε ὁ Γραμματεὺς καί μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο παραγράφων, παρενεβλήθη μιά παράγραφος πού προερχόταν ἀπό τό κείμενο περί οἰκονομίας, πού ἤδη εἶχε ἐκπέσει ἀπό τήν θεματολογία τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου ἀπό τήν Α' Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη στήν Γενεύη τό 1976.

---

²¹ Ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 107

Ἐπομένως, παρέμειναν οἱ δύο παράγραφοι μέ μερικές προσθήκες, ἤτοι:

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνέκαθεν ἦτο εὖνους καί θετικῶς διατεθειμένη πρὸς πάντα Διάλογον. Κατὰ τὰ τελευταῖα δέ ταῦτα ἔτη ἐχώρησεν εἰς Θεολογικόν Διάλογον μετὰ πλείστων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι διὰ τοῦ Διαλόγου δίδει τὴν δυναμικὴν μαρτυρίαν τῶν πνευματικῶν αὐτῆς θησαυρῶν πρὸς τοὺς ἐκτός αὐτῆς, μέ ἀντικειμενικόν σκοπὸν τὴν προλείανσιν τῆς ὁδοῦ, τῆς ὁδηγούσης εἰς τὴν ἐνότητα.

Βεβαίως, ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, διαλεγόμενη μετὰ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν, δέν παραγνωρίζει τὰς δυσκολίας τοῦ τοιούτου ἐγχειρήματος. Ὅμως δέν στηρίζεται μόνον εἰς τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις τῶν διεξαγόντων τοὺς Διαλόγους, ἀλλ' ἀπεκδέχεται καί τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ χάριτι τοῦ Κυρίου, εὐχηθέντος "ἵνα πάντες ἐν ᾧσι" (Ἰω. 17, 21)»²².

Οἱ προσθήκες εἶναι οἱ ἑξῆς:

Στὴν πρώτη παράγραφο μετὰ τὴν φράση: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνέκαθεν ἦτο εὖνους καί θετικῶς διατεθειμένη πρὸς πάντα διάλογον», προστέθηκε ἡ φράση: «τόσον διὰ θεολογικούς, ὅσον καί διὰ ποιμαντικούς λόγους».

Στὴν δεύτερη παράγραφο μετὰ τὴν φράση: «δέν παραγνωρίζει τὰς δυσκολίας τοῦ τοιούτου ἐγχειρήματος», προστέθηκε ἡ πρόταση: «κατανοεῖ ὅμως ταύτας ἐν τῇ πορείᾳ πρὸς τὴν κοινὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας καί ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ ὅλον συγκροτεῖ τὸν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας, θά ἀναπληρώσῃ τὰ ἐλλείποντα. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς τοὺς θεολογικούς διαλόγους δέν στηρίζεται μόνον... [καί τὸ ὑπόλοιπον πού ἦταν στό ἀρχικό κείμενο]».

Ἡ παράγραφος πού παρελήφθη ἀπὸ τὸ κείμενο περὶ ἀκριβείας καί οικονομίας τὸ ὁποῖο ἐξέπεσε ἀπὸ τὴν θεματολογία τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου καί παρενεβλήθη μετὰ τῶν δύο πῶ πάνω παραγράφων, κατόπιν ἐπεξεργασίας, εἶναι ἡ ἑξῆς:

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὡς οὐσα ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καί Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἔχει πλήρη συνείδησιν τῆς εὐθύνης αὐτῆς διὰ τὴν ἐνότητα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἀναγνωρίζει τὴν πραγματικὴν ὑπαρξιν ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, ἀλλὰ πιστεύει ὅτι αἱ πρὸς ταύτας σχέσεις αὐτῆς πρέπει νὰ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ὅσον ἔνεστι ταχύτερας καί ἀντικειμενικωτέρας ἀποσαφηνίσεως τοῦ ὅλου

²² Ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 96

ἐκκλησιολογικοῦ θέματος καί ἰδιαίτερος τῆς γενικωτέρας παρ' αὐταῖς διδασκαλίας περί μυστηρίων, χάριτος, ἱερωσύνης καί ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Οἱ σύγχρονοι διμερεῖς θεολογικοὶ διάλογοι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐκφράζουν κατά τρόπον αὐθεντικόν τὴν συνείδησιν ταύτην τῆς Ὁρθοδοξίας».

Ἐπομένως, τὸ ἐπεξεργασμένο κείμενο ἀπὸ τὴν Γ' Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη τὸ 1986 ἐπικαιροποιήθηκε ἀπὸ τὴν Ε' Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη τὸ 2015, ἡ ὁποία ἔκανε μιά περαιτέρω σύναψη τῶν δύο διαφορετικῶν κειμένων, τὸ ἓνα μὲ τίτλο «Οἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον» καί τὸ ἄλλο μὲ τίτλο «Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καί Οἰκουμενικὴ Κίνησις». Τὸ τελικὸ κείμενο ὑπογράφηκε ἀπὸ τὴν Σύνοδο τῶν Προκαθημένων τὸν Ἰανουάριον 2016 στὴν Γενεύη καί παραπέμφθηκε στὴν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο τῆς Κρήτης.

Τὴν ἐπόμενη ἡμέρα ἔγιναν καί ἄλλες συζητήσεις, ἀλλὰ ἐδῶ περιορίσθηκα στίς συζητήσεις πού ἔγιναν τὴν πρώτη ἡμέρα.

4. Ἡ διαδοχικὴ μετάβαση ἀπὸ τὴν ὄντολογικὴ-πραγματικὴ-ἱστορικὴ ὑπαρξη, στὴν ἱστορικὴ ὀνομασία

Ἡ ἕκτη παράγραφος τοῦ κειμένου «Οἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὸν λοιπὸν Χριστιανικὸν κόσμον» δίδει τὴν ὁμολογία ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καί Ἀποστολικὴ καί συγχρόνως ἀναγνωρίζει καί τίς ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἑτερόδοξες κοινότητες ὡς Ἐκκλησίες.

Εἶναι σημαντικό νά παρακολουθήσῃ κανεὶς πῶς ἐξελίχθηκε ἡ φράση αὐτὴ στὴν πορεία τοῦ χρόνου.

Στὸ ἀρχικὸ κείμενο μὲ τίτλο «Ἀκρίβεια καί οἰκονομία», τὸ ὁποῖο ἐξέπεσε ἀπὸ τὴν θεματολογία τῆς «Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου», γραφόταν: «Ἡ Ἁγία ἡμῶν Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ... ὄχι μόνον ἀναγνωρίζει, καίτοι αὐτὴ οὔσα ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καί Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, τὴν **ὄντολογικὴν ὑπαρξιν ὅλων τούτων** τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν...».

Ὅπως φαίνεται στὸ κείμενο αὐτὸ γιὰ τοὺς ἑτερόδοξους Χριστιανούς χρησιμοποιεῖται ἡ φράση «ὄντολογικὴν ὑπαρξιν ὅλων τούτων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν».

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου αὐτοῦ στὴν Γ' Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη στὴν Γενεύη τὸ 1986 ἡ ὄντολογικὴ ὑπαρξη μετατράπηκε σὲ πραγματικὴ ὑπαρξη. Γράφεται: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία...

αναγνωρίζει **τήν πραγματική ύπαρξιν όλων** τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν». Ἡ λέξις ὄντολογική μετατρέπεται σέ πραγματική.

Στό κείμενο αὐτό γίνεται λόγος γιά «πραγματικήν ύπαρξιν όλων». Αὐτό σημαίνει **πραγματική ύπαρξη**, ἐνδεχομένως ἀπό θεολογικῆς πλευρᾶς, καί **όλων** τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν πού δέν εἶναι μέλη τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν (ΠΣΕ). Εἶναι γνωστόν ὅτι προκειμένου νά γίνη μιὰ χριστιανική Ὁμολογία μέλος τοῦ ΠΣΕ πρέπει νά κάνη αἴτηση καί νά γίνη ἔρευνα κατά πόσον τηροῦν τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις. Ἔτσι σήμερα μέλη τοῦ ΠΣΕ εἶναι περίπου 350 «Ἐκκλησίες» καί Ὁμολογίες, ἐνῶ μόνον στήν Ἀμερική εἶναι περίπου 55.000 χριστιανικές «Ἐκκλησίες».

Τό ἴδιο κείμενο, ὕστερα ἀπό ἐπεξεργασία πού ἔγινε στήν Ε΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη στήν Γενεύη τό 2015 καί τό ὁποῖο κείμενο ὑπέγραψαν οἱ Προκαθήμενοι τόν Ἰανουάριο 2016 καί παρεπέφθη στήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο, τροποποιήθηκε ἡ ἀνωτέρω φράση ὡς ἐξῆς: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τήν **ιστορικήν ύπαρξιν ἄλλων** χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν».

Στό νέο αὐτό κείμενο παρατηροῦμε ὅτι ἡ φράση «πραγματικήν ύπαρξιν όλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν» ἀντικαταστάθηκε μέ τήν φράση «ιστορικήν ύπαρξιν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν». Δηλαδή, ἡ *πραγματική* ύπαρξη ἔγινε *ιστορική* ύπαρξη καί ἡ λέξις *όλων* ἀντικαταστάθηκε μέ τήν λέξις *ἄλλων*.

Στό τελικό κείμενο τό ὁποῖο ὑπεγράφη στήν Σύνοδο τῆς Κρήτης στό συγκεκριμένο θέμα γράφεται: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται τήν **ιστορικήν ὀνομασίαν** τῶν μή εὐρισκομένων ἐν κοινωνία μετ' αὐτῆς **ἄλλων** ἑτεροδόξων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν».

Ἐδῶ παρατηροῦμε ὅτι τό *ἀναγνωρίζει* μετατρέπεται στό *ἀποδέχεται*. Ἡ *ιστορική ύπαρξη* μετατρέπεται σέ *ιστορική ὀνομασία*, πού εἶναι κάτι διαφορετικό.

Ἐπομένως, γιά μένα ὑπῆρχε αὐτό τό πρόβλημα τῆς συνεχοῦς ἀλλαγῆς τῆς ὀνομασίας τῶν «Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν» ἀπό τήν *ὄντολογική ύπαρξη* στήν *πραγματική ύπαρξη*, στήν *ιστορική ύπαρξη* καί στό τέλος κατέληξε στήν *ιστορική ὀνομασία*. Στίς τρεῖς πρώτες περιπτώσεις ὑπάρχει ἡ λέξις *ύπαρξη* καί διαφοροποιεῖται τό ἐπίθετο ἀπό *πραγματική* σέ *ιστορική*, καί στήν τρίτη περίπτωση ἀπαλείφεται ἡ λέξις *ύπαρξη*, ἡ ὁποία μετατρέπεται σέ ὀνομασία καί διατηρεῖται ἡ *ιστορική*, ἐνῶ ἐξακολουθοῦν νά

θεωρούνται ὁ Ρωμαιοκαθολικισμός καί οἱ Χριστιανικές Ὁμολογίες ὡς «ἀδελφές Ἐκκλησίες».

Αὐτό ἐννοοῦσα, ὅτι δηλαδή ἡ μετατροπή ἀπό τήν ὄντολογική-πραγματική ὕπαρξη, ἡ ὁποία ἐνδεχομένως ἔχει καί θεολογική ὑποδοχή, στήν ἱστορική ὕπαρξη, πού ἐνδεχομένως ἀποδεσμεύεται ἀπό τήν θεολογία, καί ἡ κατάληξη σέ ἱστορική ὀνομασία, πού ἀντικαθιστᾷ τήν ὕπαρξη, ὑπενθυμίζει ἕναν ἐκκλησιολογικό νομιναλισμό, ὁ ὁποῖος στήν πράξη ἐκλαμβάνεται ὡς ρεαλισμός.

Νομίζω ὅτι τό κείμενο αὐτό πού προῆλθε ἀπό τήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο πρέπει νά ἐρμηνευθῆ ἐπί τῇ βάσει τῶν ὅσων ἐλέχθησαν ἀπό τούς ὁμιλητές καί ἰδίως ἀπό τούς Προκαθημένους, δηλαδή ἀπό τά Πρακτικά, τά ὁποῖα θά δημοσιευθοῦν. Ἄξιζει νά παραθέσω μερικές χαρακτηριστικές ἀπόψεις Προκαθημένων Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν.

Ἕνας Προκαθήμενος εἶπε ὅτι «ἐσχίσθησαν» οἱ Ἐκκλησίες μεταξύ τους, ἤτοι ἡ Ὁρθόδοξη Ἀνατολική μέ τήν Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ὅπως «σχίζεται ἕνα ράσο σέ δύο κομμάτια, ἀλλά παρά ταῦτα παραμένει ράσο»!!

Ἄλλος Προκαθήμενος εἶπε: «Τό συμπέρασμα πού βγαίνει ἀπό τήν εὐλογίαν μικτοῦ Γάμου εἶναι ὅτι πράγματι εἶναι ἔγκυρο τό Βάπτισμα, τελούμενον εἰς τό ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος. ... Ἐφ' ὅσον εὐλογοῦμε τόν Γάμο, Καθολικοῦ, Διαμαρτυρομένου, καί δέν ἀποκλείουμε τήν εὐλογίαν, ὅπως συμβαίνει μέ τούς ἑτεροθρήσκους, μέ ἕναν Μουσουλμάνο, μέ ἕναν Ἰουδαῖο, σημαίνει ὅτι ἀναγνωρίζουμε τό Βάπτισμά του καί τόν εὐλογοῦμε, τόν δεσμό του μέ τό Ὁρθόδοξον μέλος».

Ἄλλος Προκαθήμενος εἶπε ὅτι ἐφ' ὅσον γίνονται μικτοί γάμοι ὄχι μόνον εἶναι «ὑποστατό» τό βάπτισμα τῶν ἑτεροδόξων, ἀλλά συγχρόνως μποροῦν καί νά κοινωνοῦν οἱ ἑτερόδοξοι στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅποτε μέ τήν θεία Κοινωνία γίνονται αὐτομάτως ὀρθόδοξοι.

Παραμένω μόνον σέ αὐτά, ἐνῶ ὑπάρχουν καί ἄλλοι λόγοι, γιά νά δείξω ὅτι τά κείμενα τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης πρέπει νά ἐρμηνευθοῦν μέσα ἀπό τήν ἐρμηνεία αὐτῶν πού τά κατήρτισαν καί τά ὑπέγραψαν.

Πράγματι, ὅταν ἐξετάζουμε ἕνα νομοθέτημα τό ὁποῖο ἐξέρχεται ἀπό τήν Βουλή, τότε εἶναι ἀπαραίτητο νά τό ἐρμηνεύουμε ἐπί τῇ βάσει τοῦ πνεύματος τοῦ νομοθέτη καί τῶν ὅσων λέγονται κατά τήν διάρκεια τῆς συνεδριάσεως. Τοῦλάχιστον ἔτσι ἐνεργοῦν τά ἀνώτατα ἀκυρωτικά Δικαστήρια.

Στήν συγκεκριμένη περίπτωση, καί μάλιστα στό κείμενο «Τό Μυστήριον τοῦ Γάμου καί τά κωλύματα αὐτοῦ» γιά τούς μικτούς Γάμους

γράφεται ότι «ὁ γάμος Ὁρθοδόξων μεθ' ἑτεροδόξων κωλύεται κατὰ κανονικὴν ἀκρίβειαν (κανὼν 72 τῆς Πενθέκτης ἐν Τρούλλῳ Συνόδου)», στήν συνέχεια δίνεται ἡ δυνατότητα στήν Ἱερά Σύνοδο κάθε αὐτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐφαρμογῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας: «συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐν πνεύματι ποιμαντικῆς διακρίσεως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου».

Ὅμως, ὅταν κανεὶς ἀντιπαραβάλλῃ τὸ κείμενο μὲ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν, ὅτι οἱ ἐκτός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀνήκουν σὲ «Ἐκκλησίες», τῶν ὁποίων τὸ Βάπτισμα εἶναι ἔγκυρο καὶ ὑποστατό, γι' αὐτὸ καὶ δίνεται ἡ δυνατότητα τελέσεως μικτῶν Γάμων, τότε ἀντιλαμβάνεται τὸ ἐκκλησιολογικὸ πρόβλημα πού ὑφίσταται. Στὴν πραγματικότητα ἰσχύει ἡ λεγόμενη «βαπτισματικὴ θεολογία», σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ Ὁρθόδοξοι καὶ οἱ ἐκτός αὐτῆς Χριστιανοὶ ἔχουν ἓνα κοινὸ σημεῖο ἐνότητος, πού εἶναι τὸ Βάπτισμα, ἐνῶ ὑφίσταται διαφορὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν Τριαδολογία καὶ ὡς πρὸς τὴν κανονικὴν τέλεση.

Ἐπομένως, ἡ ἐξέλιξη τοῦ κειμένου ἀπὸ τὴν *ὄντολογικὴ ὑπαρξη*, στήν *πραγματικὴ ὑπαρξη*, στήν *ἱστορικὴ ὑπαρξη* καὶ στήν *ἱστορικὴ ὀνομασία* δὲν εἶναι ἀπλή, ἀλλὰ συνδέεται μὲ τὴν ὅλη ἐκκλησιολογικὴ ἀποψη πού ἔχουν ὅσοι κατήρτισαν τὸ κείμενο.

5. Ρεαλισμὸς καὶ νομιναλισμὸς στήν Ἐκκλησιολογία

Προηγουμένως εἶδαμε ὅτι ἡ ἐπίμαχη φράση ἀπὸ ὄντολογικὴ ὑπαρξη μετατράπηκε σὲ πραγματικὴ ὑπαρξη, ἀκολούθως διαμορφώθηκε στήν ἱστορικὴ ὑπαρξη καὶ στοὺς τέλους κατέληξε στήν ἱστορικὴ ὀνομασία. Τίθεται τὸ ἐρώτημα: Ἡ ἀλλαγὴ τῆς λέξεως ἀπὸ ὑπαρξη σὲ ὀνομασία δηλώνει κάποια οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ, ὅτι ὑπάρχει ὀνομασία χωρὶς ὑπαρξη ἢ ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ δείχνει ἓναν συμβιβασμὸ προκειμένου νὰ ὑπογραφῆ τὸ κείμενο; Προφανῶς ἰσχύει τὸ δεύτερο.

Ἐπειδὴ τὸ ἐρώτημα αὐτὸ τὸ ἔθεσα σὲ προηγούμενα κείμενά μου, καὶ τόνισα ὅτι αὐτὸ συνιστᾷ ἓναν νομιναλισμὸ, γι' αὐτὸ χρειάζεται νὰ ἐπιμείνω στοὺς σημεῖο αὐτὸ καὶ νὰ ἀναλύσω τὴν διαφορὰ μεταξὺ ρεαλισμοῦ καὶ νομιναλισμοῦ.

Ἀπὸ μελέτες μου γνωρίζω τὴν διαφορὰ μεταξὺ τοῦ πραγματισμοῦ-ρεαλισμοῦ-ἐξεμπλαρισμοῦ καὶ τοῦ νομιναλισμοῦ, ὅπως ἐκφράσθηκε ἀπὸ

τούς σχολαστικούς θεολόγους της Δύσεως, αλλά και όπως διατυπώθηκε από τους μετασχολαστικούς θεολόγους²³.

Ἡ ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία ἔκανε λόγο γιά «τά καθόλου», τούς καθολικούς ὄρους, τίς γενικές ἔννοιες, τίς γενικές ὀντότητες, τά *universalia*, καί γιά τά ἐπί μέρους.

Ὁ Πλάτων ἔκανε λόγο γιά τίς ιδέες πού ὑπάρχουν στό ἀνώτατο ὄν καί ἐπί τῆ βάσει τῶν ιδεῶν δημιουργήθηκαν τά ὄντα. Ἔτσι, ὅλα τά ἐπί μέρους ὄντα εἶναι ἀντίγραφα τῶν ιδεῶν. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Πλάτων δίνει ὀντολογική προτεραιότητα στά «καθόλου».

Ἀντίθετα, ὁ Ἀριστοτέλης πίστευε ὅτι «οἱ ιδέες δέν ὑπάρχουν ἀθύποστατως σέ ἓνα νοητό κόσμο, ἀλλά στόν αἰσθητό μας κόσμο». Κάθε ὄν τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου εἶναι σύνθεση τοῦ εἶδους (μορφῆς) καί τῆς ὕλης, δηλαδή κάθε ὕλη μορφοποιεῖται καί εἰδοποιεῖται ἀπό τήν μορφή πού ἐνυπάρχει σέ αὐτήν. Ἔτσι, ὁ Ἀριστοτέλης δίνει ὀντολογική προτεραιότητα στά «καθ' ἕκαστον», πού εἶναι ἡ «οὐσία πρώτη» καί μέ τήν ἀφαιρετική ἀναγωγή ἀπό τήν αἰσθητή ὀντότητα φθάνουμε στήν νοητή καί ὑπεραισθητή οὐσία, τήν «οὐσία δευτέρα».

Ἐντονες συζητήσεις γιά τό θέμα αὐτό –«τά καθόλου», τά λεγόμενα *universalia*, καί τά «καθ' ἕκαστον»– ἔγιναν στούς κόλπους τῶν σχολαστικῶν θεολόγων τοῦ Μεσαίωνα, γιά νά καθορίσουν τήν ὀντολογία τους, δηλαδή νά ἐξετάσουν ἂν οἱ καθολικοί ὄροι ἀναφέρονται σέ ὑπαρκτές γενικές ὀντότητες ἢ ἂν στεροῦνται νοήματος.

Ἡ διαφορά μεταξύ πραγματοκρατίας-ρεαλισμοῦ καί ὀνοματοκρατίας-νομιναλισμοῦ εἶχε καί κοινωνικές διαστάσεις, ἐπηρέασε ὄχι μόνον τήν φιλοσοφία καί τήν θεολογία τῆς Δύσης, ἀλλά καί τήν κοινωνιολογία. Ἐφ' ὅσον τό ἐγώ κάθε ἀνθρώπου πρέπει νά μάθη καί νά κατανοῇ τί θέλει τό καθολικό, καί ἡ ἐλευθερία τοῦ καθενός πρέπει νά ὑποτάσσεται στήν βούληση τοῦ καθολικοῦ, εἶναι εὐνόητο ὅτι καί ἡ κοινωνία πρέπει νά διαιρεθῆ μέ βάση τήν ἐξυπηρέτηση τοῦ καθολικοῦ, τοῦ βασιλείου τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, ὁ ρεαλισμός ἔγινε «ὄργανο πού χρησιμοποίησε τό Βατικανό γιά νά ἐδραιώσῃ τήν ἐξουσία του». Ἐφ' ὅσον τό καθολικό ἔχει ἀξία, αὐτό σημαίνει ὅτι, ὅταν τό ἄτομο δέν τό ὑπηρετῆ πρέπει νά παρακαμφθῆ.

²³ Γιά τά κατωτέρω βλ. Θεοδόσης Πελεgrίνης, Λεξικό τῆς Φιλοσοφίας, Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 2009, σελ. 331-334· Μάριος Μπέγζος, Εὐρωπαϊκή Φιλοσοφία τῆς Θρησκείας, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2004, σελ. 129-152· Γεώργιος Παναγόπουλος, Εἰσαγωγή στήν ἱστορία τῆς Δυτικῆς θεολογίας, ἐναλλακτικές ἐκδόσεις Δοκίμιο 20, σελ. 45, 109-118, 259-260, καί Παναγιώτης Δρακόπουλος, Μεσαίωνα ἑλληνικός καί δυτικός, Παρουσία, Ἀθήνα 2002, σελ. 195-214.

Ἡ πρακτική αὐτή τοῦ ρεαλισμοῦ στόν κοινωνικό χῶρο δημιούργησε τήν ἀνάγκη νά ἀναιρεθῇ ὁ ρεαλισμός, νά κτυπηθῇ τό θεμέλιό του. Ἔτσι χρησιμοποιεῖται ὁ νομιναλισμός στόν κοινωνικό χῶρο, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο μοναδική πραγματικότητα εἶναι τό ἄτομο, καί ὅταν καταστρέφεται τό ἄτομο, δέν σώζεται ἡ κοινωνία, τό σύνολο.

Ἐπομένως, ὁ ρεαλισμός, πού βασίζεται στόν Πλάτωνα καί τόν Αὐγουστῖνο, ἐκτρέφει τόν ὀλοκληρωτισμό, ἐνῶ ὁ νομιναλισμός τοῦ Ἀριστοτέλη καί μερικῶν σχολαστικῶν φιλοσόφων, ὁδηγεῖ πρὸς δημοκρατικά πολιτεύματα.

Πάντως, ἡ διαφορά μεταξύ τῶν καθόλου (πραγματοκρατίας-ρεαλισμοῦ) καί τῶν ἐπί μέρους (νομιναλισμοῦ) μπορεῖ νά καταγραφῆ στούς τρεῖς σχολαστικούς θεολόγους τῶν 13^{ου} καί 14^{ου} αἰώνων, ἤτοι τόν Θωμᾶ τόν Ἀκινάτη, τόν Γουλιέλμο Ὁκκαμ καί τόν Ντὺς Σκώτους, σέ σχέση μέ τήν οὐσία καί ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ἡ θεωρία τῶν «καθόλου» χαρακτηρίζεται ὡς θεωρία τῶν *universalia* καί τοῦ *analogia entis*. Τά *universalia* εἶναι τά ἀρχέτυπα, οἱ ἰδέες πού βρίσκονται στόν Θεό καί τό *analogia entis* εἶναι πάλι τά ἀρχέτυπα τῶν ὁποίων ἀντιγραφή εἶναι ὅλα τά ὄντα.

Ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης ὁμιλεῖ γιά τό *analogia entis* καί βέβαια γιά τά *universalia* καί μέσα στήν προοπτική αὐτή ταυτίζει τήν οὐσία καί τήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, τό γνωστό *actus purus*. Ὁ Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης εἶναι πατέρας τῆς χριστιανικῆς μεταφυσικῆς.

Ὁ Ἰωάννης Δούνης Σκώτους διαφοροποιεῖται ἀπό τήν ταύτιση οὐσίας καί ἐνεργείας στόν Θεό, τό γνωστό *actus purus*, καί κάνει τήν διάκριση μεταξύ οὐσίας καί προσόντων τοῦ Θεοῦ. Αὐτή ἡ ἄποψη φαίνεται ὅτι πλησιάζει πρὸς τήν ὀρθόδοξη διδασκαλία περί διακρίσεως οὐσίας καί ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τήν ὁποία δίδασκε τήν ἐποχή ἐκείνη ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἀλλά ὑπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ τους. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς κάνει λόγο γιά διάκριση μεταξύ οὐσίας καί ἐνεργείας στόν Θεό ἀπό πλευρᾶς ἐμπειρίας, ἀπό τήν μέθεξη τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ καί τήν μὴ μέθεξη τῆς οὐσίας Του, ἐνῶ ὁ Ντὺς Σκώτους κάνει λόγο γιά διάκριση οὐσίας καί προσόντων τοῦ Θεοῦ, ἀπό φιλοσοφικῆς πλευρᾶς, ὅπως ἔκαναν οἱ ἀρχαῖοι αἰρετικοί.

Ὁ Γουλιέλμος Ὁκκαμ, ἀνέπτυξε τήν θεωρία, ὅτι ἡ διδασκαλία γιά τά *universalia* στόν Θεό, τό *analogia entis* περιορίζαν τήν ἐλευθερία Του, ὅποτε τέτοιες ἀντιλήψεις εἶναι ἀνάρμοστες στόν Θεό καί ἰσχυρίζοταν ὅτι ἡ διάκριση μεταξύ οὐσίας καί θεῶν ἰδιοτήτων εἶναι μόνον κατ' ὄνομα, εἶναι

έννοιες πού υπάρχουν στόν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἴδιος δεχόταν τήν analogia fidei-ἀναλογία πίστεως.

Εἶναι γνωστόν στούς εἰδήμονες ὅτι στήν ὀρθόδοξη θεολογία δέν ὑποστηρίζεται οὔτε τό analogia entis οὔτε τό analogia fidei οὔτε τό analogia relationis.

Ἡ ἄποψη γιά τό analogia fidei ταυτίζει τήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ μέ τήν Ἁγία Γραφή, δηλαδή τά ἄκτιστα-ἄρρητα ρήματα μέ τά κτιστά ρήματα καί νοήματα.

Ἡ ἀποδέσμευση τῶν μετασχολαστικῶν θεολόγων, ἀρχῆς γενομένης ἀπό τόν Σκώτους, πού ἦταν ὑπέρμαχος τῆς βουλησιοκρατίας-βολονταρισμοῦ, καί τοῦ Γουλιέλμου Ὁκκαμ, πού ἦταν ὑπέρμαχος τῆς analogia fidei, ἐπηρέασε κατά διαφόρους βαθμούς τά φιλοσοφικά καί θεολογικά ρεύματα τῆς Δύσεως μέχρι τήν ἐποχή μας. Ἐπομένως, ὑπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ τῆς δυτικῆς καί ὀρθοδόξου θεολογίας, ἔστω καί ἂν μερικοί σήμερα θεολόγοι προσπαθοῦν νά τά συμβιβάσουν.

Ἐκανα αὐτήν τήν ἀναδρομή, γιά νά δείξω ὅτι, ὅταν ὀμιλοῦσα γιά ἐκκλησιαστικό νομιναλισμό, δέν τό ἐννοοῦσα ἀπό πλευρᾶς κλασσικῆς μεταφυσικῆς, σχολαστικῆς θεολογίας καί σύγχρονης φιλοσοφίας. Κυρίως ἐννοοῦσα ὅτι δέν μποροῦσα νά καταλάβω τήν ἀντικατάσταση τῆς φράσεως πραγματική-ἱστορική ὑπαρξη μέ τήν φράση ἱστορική ὀνομασία σέ ἕνα κείμενο Μεγάλης Συνόδου, ὅταν μάλιστα, ἐνῶ χρησιμοποιεῖται ἡ φράση ἱστορική ὀνομασία, ἐκλαμβάνεται ὡς ἱστορική ὑπαρξη.

Τό πρόβλημα, ὅμως, εἶναι βαθύτερο καί δέν συνδέεται ἀπλῶς μέ τήν διαφορά μεταξύ ρεαλισμοῦ καί νομιναλισμοῦ, στόν χῶρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς πρακτικῆς. Μᾶλλον ἡ σύγχρονη πρακτική διευκολύνει τήν ἐρμηνεία τοῦ ρεαλισμοῦ καί ὄχι τοῦ νομιναλισμοῦ.

Στό παρελθόν ἔχω ἀναλύσει ὅτι δυστυχῶς ὑπάρχουν κείμενα, στά ὁποῖα ὑπερβαίνονται τά ὅρια καί καταργοῦνται μερικές ἀπαραίτητες θεολογικές καί ἐκκλησιαστικές «κόκκινες γραμμές». Τέτοια κείμενα ἐκφράζουν ἕναν νομιναλισμό στήν θεωρία καί ἕναν ρεαλισμό στήν πράξη.

Συγκεκριμένα, σέ ἐπίσημο κείμενο Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας γράφεται:

«Ἐπιτρέπεται ἐξ ἀπόψεως Ρωμαιοκαθολικῆς νά μεταλαμβάνουν ἐν καιρῷ ἀνάγκης οἱ Ρωμαιοκαθολικοί εἰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας καί οἱ Ὁρθόδοξοι ἐν καιρῷ ἀνάγκης νά μεταλαμβάνουν εἰς Ρωμαιοκαθολικάς Ἐκκλησίας».

«Ἐπεκράτησε, λόγω τῆς φιλίας, οἱ Ὀρθόδοξοι νά κηδεύουν τούς Ἀγγλικανούς καί νά κοινωνοῦν αὐτούς ὅπου δέν ὑπάρχουν Ἀγγλικανοί Ἱερεῖς. Ἐπίσης ὅπου δέν ὑπάρχουν Ὀρθόδοξοι Ἱερεῖς, οἱ Ἀγγλικανοί κηδεύουν καί κοινωνοῦν τούς Ὀρθοδόξους Χριστιανούς. Τοῦτο γίνεται μέ τήν γνώσιν, ἀλλά καί μέ τήν ἄγνοιαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς μερικούς τόπους, ἀλλά καί διά λόγους ἀνάγκης καί **Χριστιανικῆς Μυστηριακῆς φιλοξενίας**. Ἐπειτα εἶναι βέβαιοι ὅτι οἱ Χριστιανοί μόνοι των ζητοῦν τήν Κοινωνίαν. Εἶναι τοῦτο **δειγμα τῆς διαθέσεως τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ διά τήν ἔνωσιν τῶν Χριστιανῶν** πού τούς συνδέει ἡ Παράδοσις, ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ Ἱερωσύνη καί τό Πιστεύω τῆς Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως».

Διερωτῶμαι: Ὅταν γίνεται λόγος γιά προσφορά τῆς θείας Κοινωνίας ἀπό ὀρθοδόξους Κληρικούς στούς ἑτεροδόξους, ἐν ὀνόματι «τῆς Χριστιανικῆς Μυστηριακῆς φιλοξενίας», τότε αὐτό εἶναι ἐκκλησιαστικός νομιναλισμός ἢ ἐκκλησιαστικός ρεαλισμός;

6. Γενικές παρατηρήσεις

Διαβάζοντας προσεκτικά τίς ἀπόψεις τῶν ἐκπροσώπων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὡς πρός τήν ἐκκλησιολογία τοῦ κειμένου καί τήν τελική του ἐξέλιξη, θά πρέπει νά κάνω τίς ἀκόλουθες παρατηρήσεις.

1. Μεταξύ τῶν ἑκατό (100) περίπου θεμάτων πού εἶχαν προταθῆ ἀπό τίς Ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες στήν Α΄ Πανορθόδοξη Διάσκεψη στήν Ρόδο τό 1961 ἦταν τέσσερα θέματα ἦτοι: «Ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας», προφανῶς ἀναφερόταν στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία, καί στούς ἑκτός αὐτῆς Χριστιανούς· «περί ἀκρίβειας καί οἰκονομίας», γιά τό πῶς γίνονται ἀποδεκτοί στήν Ἐκκλησία οἱ προσερχόμενοι ἑτερόδοξοι· «Σχέσεις Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρός τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον» πού ἀφοροῦσε τούς θεολογικούς διαλόγους μέ τούς ἑτεροδόξους· καί «Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία καί οἰκουμενική Κίνησις» πού ἀναφερόταν στό Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἐπάρχει ὄντως μιά ὀργανική καί οὐσιαστική σχέση μεταξύ τῶν κειμένων αὐτῶν. Πρῶτα καθορίζεται ἡ ἔννοια τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή τί εἶναι ἡ Ἐκκλησία καί τί εἶναι οἱ ἑτερόδοξοι Χριστιανοί, στήν συνέχεια καθορίζεται ἡ ἀκρίβεια καί ἡ οἰκονομία στήν Ἐκκλησία, ἔπειτα καθορίζεται ὁ τρόπος τῶν διαλόγων μέ τούς ἑτεροδόξους, δηλαδή προσδιορίζεται ὁ τρόπος τῆς ἀποδοχῆς τῶν ἑτεροδόξων στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, καί στό τέλος γίνεται συζήτηση γιά τήν οἰκουμενική κίνηση στήν ὁποία γίνεται λόγος γιά τό Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν.

Όμως, από την Α Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη που έγινε στην Γενεύη το 1976 καθορίστηκαν δέκα θέματα για να ετοιμαστούν στην Αγία και Μεγάλη Σύνοδο, και με αυτήν την επιλογή εξέπεσε το θέμα περί της «έννοιας της Έκκλησίας» και περί της «ακριβείας και οικονομίας στην Έκκλησία». Και το ερώτημα είναι σαφέστατο: Πώς θά γίνονταν οι διάλογοι με τους έτεροδόξους και πώς θά καθοριζόταν η σχέση της Όρθοδόξου Έκκλησίας με την οικουμενική κίνηση, όταν δέν καθορίσθηκε η εκκλησιολογική συνείδηση και η εκκλησιαστική βάση του θέματος; Τότε, σέ ποιά προοπτική θά κινούνταν οι θεολογικοί διάλογοι; Δέν θά επικρατούσε θεολογική και εκκλησιολογική σύγχυση και ασάφεια;

2. Ο Σεβ. Πρόεδρος είπε ότι το θέμα περί της ακριβείας και της οικονομίας, δηλαδή τό πώς δεχόμαστε τους έτεροδόξους στην Έκκλησία, εξέπεσε από την θεματολογία της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου. Παρά ταύτα οι εκπρόσωποι συζητούσαν τό θέμα αυτό και κατέληξαν νά θέσουν στον πρόλογο κάποια παράγραφο που νά αναφέρονται σέ αυτό, χωρίς νά γίνη θεολογική και κανονική εξέταση του θέματος, ούτε νά μελετηθούν από τίς κατά τόπους Έκκλησίες. Έτσι, στην πραγματικότητα ανεκλήθη η Α Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη ως προς τό θέμα αυτό.

Έάν, όμως, έρμηνευθή ότι δέν ανεκλήθη ως προς τό σημείο αυτό η Α Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη, τότε πρέπει νά υλοποιηθή η απόφασή της, που σημαίνει ότι μετά που ολοκληρώθηκε «η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος» μέ τά έξι θέματα, που αντιμετώπισε, πρέπει νά αρχίση η προετοιμασία για την έπομένη Μεγάλη Σύνοδο, η όποία όχι μόνον θά διορθώση σέ μερικά σημεία τά ήδη έγκριθέντα κείμενα και θά έπλύση τά άλλα τρία βασικά θέματα που άφησε η Σύνοδος αυτή (έπειδή έχουν συγχωνευθή τά δύο θέματα σέ ένα), δηλαδή τό αυτοκέφαλο και ο τρόπος ανακηρύξεώς του, τά Δίπτυχα και τό ζήτημα του Ημερολογίου, που είναι μεγάλα θέματα τά όποια άπτονται του κανονικού δικαίου και της συγχρόνου εκκλησιολογίας και εκκλησιαστικής τάξεως, που διασπούν την ένότητα των κατά τόπους Όρθοδόξων Έκκλησιών.

Έπίσης, η νέα Σύνοδος θά πρέπει νά ασχοληθή μέ τά άλλα θέματα «τά συγκεντρώσαντα κατά δευτέραν προτεραιότητα μείζονα προτίμησιν έν τη Έπιτροπή», ήτοι οι πηγές της Άποκαλύψεως, η έννοια της Έκκλησίας, η Κωδικοποίηση των ιερών Κανόνων και κανονικών διατάξεων και η οικονομία και η ακρίβεια στην Όρθόδοξη Έκκλησία.

3. Τό κείμενο «Σχέσεις της Όρθοδόξου Έκκλησίας προς τον λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον», που συζητήθηκε στην Γ Προσυνοδική Πανορθόδοξη

Διάσκεψη τό 1986 άφοροϋσε άποκλειστικῶς καί μόνον τούς θεολογικούς διαλόγους μέ τούς έτεροδόξους. Αυτό φαίνεται καθαρά από τό προοίμιο τοϋ κειμένου ότι ή Όρθόδοξη Έκκλησία ήταν διατεθειμένη, εϋνοϊκή καί θετική σέ κάθε διάλογο γιά θεολογικούς καί ποιμαντικούς λόγους.

Ένω κατά τήν συζήτηση προέκυψε τό έκκλησιολογικό πρόβλημα καί προστέθηκε μία έκκλησιολογική παράγραφος, όμως παρέμεινε ό βασικός κορμός τοϋ κειμένου πού άφοροϋσε τούς διαλόγους.

Έτσι, καίτοι έξέπεσαν τά θέματα περί τής Έκκλησίας καί περί άκριβείας καί οίκονομίας στήν Έκκλησία από τήν θεματολογία «τής Άγίας καί Μεγάλης Συνόδου» γιά νά συζητηθοϋν μετά από αυτήν, άφοϋ γίνει περαιτέρω μελέτη από τίς κατά τόπους Έκκλησίες, έν τούτοις ή βασική της έκκλησιολογική θέση πού περιελάμβανε τό άρχικό κείμενο περί οίκονομίας, πέρασε στό νέο κείμενο γιά τήν σχέση «τής Όρθοδόξου Έκκλησίας προς τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον». Αυτό σημαίνει ότι ή «έκκλησιολογία» τών έτεροδόξων πέρασε έμμέσως στό νέο κείμενο.

4. Στήν Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη τό 1986 ίκανοποιήθηκε τό αίτημα τοϋ Μητροπολίτου Δημητριάδος Χριστοδούλου, έκπροσώπου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, νά τεθη στό προοίμιο τοϋ κειμένου μία παράγραφος στήν όποία νά τονίζεται ότι ή Όρθόδοξη Έκκλησία έχει τήν αυτοσυνειδησία ότι είναι ή Μία, Άγία, Καθολική καί Άποστολική Έκκλησία, αλλά συγχρόνως εισήλθε καί ή φράση ότι ή Όρθόδοξη Έκκλησία «άναγνωρίζει τήν πραγματικήν ύπαρξιν όλων τών χριστιανικῶν Έκκλησιῶν καί Όμολογιῶν». Αυτό σημαίνει ότι χαρακτηρίσθηκαν όλες οι Χριστιανικές Όμολογίες καί Κοινότητες ως Έκκλησίες, χωρίς νά διαμαρτυρηθῆ κανείς από τούς παρόντες.

5. Άργότερα στήν Ε΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη τό 2015 ένώθηκαν τά δύο κείμενα, ήτοι «Σχέσεις τής Όρθοδόξου Έκκλησίας προς τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον» καί «Όρθόδοξος Έκκλησία καί οίκουμενική κίνησις», μέ άποτέλεσμα νά προέλθη ένα άλλο νέο άγνωριστο κείμενο. Στήν πραγματικότητα, στό νέο κείμενο ένώθηκαν τρία άρχικά θέματα-κείμενα.

Αυτό σημαίνει ότι στήν Ε΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη τά ένωθέντα δύο κείμενα συνετέλεσαν στό νά χαθοϋν τά καλά στοιχεία τοϋ κειμένου τής Γ΄ Προσυνοδικής Πανορθοδόξου Διασκέψεως, γιά τό πού βρίσκεται ό διάλογος μέ τούς έτεροδόξους, καθώς επίσης ένώθηκε τό κείμενο γιά τήν αυτοσυνειδησία τής Όρθοδόξου Έκκλησίας σέ σχέση μέ τούς έτεροδόξους, μέ τό κείμενο γιά τήν οίκουμενική κίνηση καί τό Π.Σ.Ε. Έτσι, άφέθησαν πολλά κενά στό τελικό κείμενο καί τό σπουδαιότερο δέν

καθορίσθηκαν ακριβώς σέ ποιά σημεία βρίσκονται οί διάλογοι μέ τούς έτεροδόξους.

6. Στήν Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη τό 1986 έτέθη σοβαρός προβληματισμός ώς πρός τά «όρια τής Έκκλησίας» καί ώς πρός τόν προσδιορισμό «του̑ λοιπού Χριστιανικού κόσμου». Όλοι τόνιζαν τήν σπουδαιότητα τής όμολογίας τής αυτοσυνειδησίας τής Όρθοδόξου Έκκλησίας ότι αυτή είναι ή Μία, Άγία, Καθολική καί Άποστολική Έκκλησία, αλλά είχαν άσαφή έκκλησιολογικά κριτήρια γιά τίς έκτός αυτής χριστιανικές ομάδες. Τίς άποκαλοῦσαν Έκκλησίες, έντός ή έκτός εισαγωγικών, Χριστιανικές κοινότητες, χριστιανικές ομάδες, έκτός τής Όρθοδόξου Έκκλησίας Χριστιανούς κλπ. χωρίς όμως νά έξετάζουν τό θέμα από πλευράς Οίκουμενικών καί Τοπικών Συνόδων.

7. Τά όσα διημείφθησαν κατά τήν Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη του̑ 1986, όπως καί τών άλλων Προσυνοδικών Πανορθόδοξων Διασκέψεων δέν έγιναν γνωστά στό πλήρωμα τής Έκκλησίας τής Ελλάδος. Άπό ό,τι κατάλαβα δέν έγιναν γνωστά οὔτε στό πλήρωμα άλλων Όρθοδόξων Έκκλησιών, δέν δημοσιοποιήθηκαν έγκαίρως γιά νά τά γνωρίζουν οί Κληρικοί, οί μοναχοί καί οί θεολόγοι καί όσοι ένδιαφέρονται γιά τά θέματα αυτά, αλλά οὔτε καί έγινε, τουλάχιστον επί τών ήμερών μου, συζήτηση διεξοδική στην Ίεραρχία γιά τίς αποφάσεις αυτές.

8. Υφίσταται μιά άσαφής Έκκλησιολογία ώς πρός τόν χαρακτηρισμό τών έτεροδόξων. Στό κείμενο πού αναλύσαμε, όπως εξελίχθηκε διαδοχικά, είδαμε ότι χρησιμοποιήθηκε ή φράση «όντολογική ύπαρξις όλων τών Χριστιανικών Έκκλησιών καί Όμολογιών» από άλλο κείμενο, μετατράπηκε σέ «πραγματική ύπαρξη όλων τών Χριστιανικών Έκκλησιών καί Όμολογιών», διαμορφώθηκε σέ «ίστορική ύπαρξη» καί τελικά κατέληξε ώς «ίστορική όνομασία» τών έτεροδόξων Χριστιανικών Έκκλησιών.

Αυτό δείχνει έλλειψη σαφούς Έκκλησιολογίας, όταν μάλιστα σκεφθῆ κανείς ότι στην πράξη έκλαμβάνονται οί «έτεροδόξες Έκκλησίες» ώς πραγματικές Έκκλησίες, οί όποιες διαθέτουν ύποστατό Μυστήριο Βαπτίσματος καί οί έτεροδόξοι Χριστιανοί σέ ανάγκη μπορούν νά κοινωνούν από τά Μυστήρια τών Όρθοδόξων Χριστιανών καί άντιστρόφως. Έτσι, ή Έκκλησία θεωρείται ότι μπορεί νά άσκη καί μιά «Χριστιανική Μυστηριακή φιλοξενία»!! Αυτό είναι νομιναλισμός στην θεωρία καί ρεαλισμός στην πράξη!

Τό καταληκτικό συμπέρασμά μου είναι ότι στην Γ΄ Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη τοῦ 1986 ὅπου καταρτίσθηκε τό κείμενο «Σχέσεις τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας πρὸς τόν λοιπόν Χριστιανικόν κόσμον» ἔγινε μιά συζήτηση, χωρίς σοβαρά ὀρθόδοξα θεολογικά καί ἐκκλησιολογικά ἐπιχειρήματα, χωρίς νά βασιζεται στήν κανονική παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, καί χωρίς νά ἐνημερωθῆ τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας γιά τά θέματα αὐτά καί γιά τήν σχετική συζήτηση.

Ἔτσι, ἡ προετοιμασία γιά τήν «Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης» δέν ἦταν ἡ δέουσα καί μέ τήν «μέθοδο τοῦ σαλαμιοῦ» κατέληξε σέ ἕνα κείμενο στό ὁποῖο τοῦλάχιστον ἐπικρατοῦσε ἐκκλησιολογική σύγχυση.

*****

7. Παράρτημα

Ἡ παράγραφος 6 στά διάφορα καταρτισθέντα κείμενα.

α) Στό κείμενο «Ἀκρίβεια καί Οἰκονομία», ὅπως τήν παρουσίασε ὁ Μητροπολίτης Μύρων Χρυσόστομος.

«Διό καί ἡ ἁγία ἡμῶν Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἔχουσα συνείδησιν τῆς σημασίας καί σπουδαιότητος τῆς παρουσίας τοῦ συγχρόνου Χριστιανισμοῦ, ὅχι μόνον ἀναγνωρίζει, καίτοι αὐτή οὔσα ἡ Μία, Ἁγία, Καθολική καί Ἀποστολική Ἐκκλησία, τήν ὄντολογικήν ὑπαρξιν ὅλων τούτων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, ἀλλά καί θετικῶς πιστεύει ὅτι αἱ πρὸς πάσας ταύτας σχέσεις αὐτῆς στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὅσον ἔνεστι ταχύτερας καί ἀντικειμενικώτερας ἀποσαφήνισεως τοῦ ὅλου ἐκκλησιολογικοῦ θέματος καί τῆς παρ' αὐταῖς καθόλου δογματικῆς διδασκαλίας...».

(Μετά τά ἀποσιωπητικά προφανῶς ἡ συνέχειά του, ὅπως φαίνεται στό ἐπόμενο κείμενο, εἶναι: «περὶ μυστηρίων, χάριτος, ἱερωσύνης καί ἀποστολικῆς διαδοχῆς»).

β) Στό κείμενο τῆς Γ΄ Προσυνοδικῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως 1986

«Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀνέκαθεν ἦτο εὖνους καί θετικῶς διατεθειμένη πρὸς πάντα διάλογον τόσον διὰ θεολογικούς, ὅσον καί διὰ ποιμαντικούς λόγους. Κατά τά τελευταῖα ἔτη ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐχώρησε πράγματι εἰς θεολογικόν διάλογον μετά πλείστων χριστιανικῶν

Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι διὰ τοῦ διαλόγου δίδει δυναμικὴν μαρτυρίαν τῶν πνευματικῶν αὐτῆς θησαυρῶν πρὸς τοὺς ἐκτός αὐτῆς, μέ ἀντικειμενικόν σκοπὸν τὴν προλείανσιν τῆς ὁδοῦ τῆς ὁδηγούσης πρὸς τὴν ἐνότητα.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὡς οὕσα ἡ Μία, Ἁγία, Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἔχει πλήρη συνείδησιν τῆς εὐθύνης αὐτῆς διὰ τὴν ἐνότητα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἀναγνωρίζει τὴν πραγματικὴν ὑπαρξιν ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν, ἀλλὰ καὶ πιστεύει ὅτι αἱ πρὸς ταύτας σχέσεις αὐτῆς πρέπει νὰ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ὅσον ἔνεστι ταχύτερας καὶ ἀντικειμενικωτέρας ἀποσαφηνίσεως τοῦ ὅλου ἐκκλησιολογικοῦ θέματος καὶ ἰδιαίτερας τῆς γενικωτέρας παρ' αὐταῖς διδασκαλίας περὶ μυστηρίων, χάριτος, ἱερωσύνης καὶ ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Οἱ σύγχρονοι διμερεῖς θεολογικοὶ διάλογοι τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας ἐκφράζουν κατὰ τρόπον αὐθεντικόν τὴν συνείδησιν ταύτην τῆς Ὁρθοδοξίας».

γ) Στό κείμενο τῆς Σύναξης τῶν Προκαθημένων (Ἰανουάριος 2016), ὅπως εἶχε προταθῆ ἀπὸ τὴν Ε΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψη

(Ὅπως θὰ ἀντιληφθῆ ὁ ἀναγνώστης, στὴν Ε΄ Προσυνοδικὴ ἐγινε ἀναδιάρθρωση-ἀλλαγὴ σειρᾶς τῶν δύο παραγράφων σέ σχέση μέ τό προηγούμενο κείμενο)

«6. Κατὰ τὴν ὄντολογικὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἐνότης αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ διαταραχθῆ. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν ἱστορικὴν ὑπαρξιν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν μὴ εὕρισκομένων ἐν κοινωνίᾳ μετ' αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ πιστεύει ὅτι αἱ πρὸς ταύτας σχέσεις αὐτῆς πρέπει νὰ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ὅσον ἔνεστι ταχύτερας καὶ ἀντικειμενικωτέρας ἀποσαφηνίσεως τοῦ ὅλου ἐκκλησιολογικοῦ θέματος καὶ ἰδιαίτερας τῆς γενικωτέρας παρ' αὐταῖς διδασκαλίας περὶ μυστηρίων, χάριτος, ἱερωσύνης καὶ ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Οὕτω, ἦτο εὖνους καὶ θετικῶς διατεθειμένη τόσον διὰ θεολογικούς, ὅσον καὶ διὰ ποιμαντικούς λόγους, πρὸς θεολογικόν διάλογον μετὰ διαφόρων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν καὶ πρὸς τὴν συμμετοχὴν γενικώτερον εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι διὰ τοῦ διαλόγου δίδει δυναμικὴν μαρτυρίαν τοῦ πληρώματος τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας καὶ τῶν πνευματικῶν αὐτῆς θησαυρῶν πρὸς τοὺς

ἐκτός αὐτῆς, μέ ἀντικειμενικόν σκοπόν τήν προλείανσιν τῆς ὁδοῦ τῆς ὁδηγούσης πρὸς τήν ἐνότητα».

δ) Στό τελικό κείμενο τῆς ἀποφάσεως τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης (Ἰούνιος 2016)

«6. Κατά τήν ὄντολογικήν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐνότης αὐτῆς εἶναι ἀδύνατον νά διαταραχθῆ. Παρά ταῦτα, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται τήν ἱστορικήν ὀνομασίαν τῶν μή εὐρισκομένων ἐν κοινῶνι μετ' αὐτῆς ἄλλων ἑτεροδόξων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν, ἀλλά πιστεύει ὅτι αἱ πρὸς ταύτας σχέσεις αὐτῆς πρέπει νά στηρίζονται ἐπὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ὅσον ἔνεστι ταχύτερας καί ἀντικειμενικώτερας ἀποσαφηνίσεως τοῦ ὅλου ἐκκλησιολογικοῦ θέματος καί ἰδιαίτερος τῆς γενικώτερας παρ' αὐταῖς διδασκαλίας περὶ μυστηρίων, χάριτος, ἱερωσύνης καί ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Οὕτω, ἦτο εὖνους καί θετικῶς διατεθειμένη τόσον διὰ θεολογικούς, ὅσον καί διὰ ποιμαντικούς λόγους, πρὸς θεολογικόν διάλογον μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν εἰς διμερές καί πολυμερές ἐπίπεδον καί πρὸς τήν συμμετοχὴν γενικώτερον εἰς τήν Οἰκουμενικήν Κίνησιν τῶν νεωτέρων χρόνων, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι διὰ τοῦ διαλόγου δίδει δυναμικὴν μαρτυρίαν τοῦ πληρώματος τῆς ἐν Χριστῷ ἀληθείας καί τῶν πνευματικῶν αὐτῆς θησαυρῶν πρὸς τοὺς ἐκτός αὐτῆς, μέ ἀντικειμενικόν σκοπόν τήν προλείανσιν τῆς ὁδοῦ τῆς ὁδηγούσης πρὸς τήν ἐνότητα».

Ἰούλιος 2017

<http://parembasis.gr>